

Trobada a Nonasp

La Trobada Cultural del Matarranya s'ha celebrat enguany a Nonasp, amb els Amics de Nonasp i en homenatge a Hipòlit Solé. [p. 4]

Purins i biogàs

Rebuig a la planta de biogàs projectada a Fraga perquè es primen els interessos econòmics sobre el benestar de la gent. [p. 6]

TEMPS DE FRANJA

Revista de les Comarques
Catalanoparlants d'Aragó

'Via Linguae'

L'associació Castell de la Mora de Peralta de Calassanç ha impulsat un original projecte de recuperació i de promoció de la parla local. [p. 9]

Argentins aiguavivans

Enguany es compleixen 25 anys de l'arribada de nous pobladors a la vila del Bergantes procedents de l'Argentina. [p. 18]

25 anys

Temps
d'escala
19

Sumari

- 2 Cartes dels lectors
- 3 Editorial
 - Vinyetes al vent
- 4 Matarranya
- 6 Baix Cinca
- 8 Llitera
- 10 Entrevista
- 12 Ribagorça
- 13 Aragó
- 15 Catalanofonia
- 17 Personatges
- 18 Reportatge

Imatge coberta: Composició tipogràfica basada en la marca de la revista

TEMPS DE FRANJA 167

Edita:

Iniciativa Cultural de Franja

C. Sagrat Cor, 33. 44610 Calaceit. T. 978 85 15 21

- Associació Cultural del Matarranya
- Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
- Centre d'Estudis Ribagorçans (CERib)

Coordinació: Carles Terès.
redaccio@tempsdefranja.org

Gestió i administració: Cèlia Badet.

Maquetació gràfica: Carles Terès

Consell de redacció:

Matarranya: M. D. Gimeno, Carles Sancho
Baix Cinca: Rosa Arqué
Llitera: Josep Espluga
Ribagorça: Glòria Francino
Cultura: Hèctor Moret
Entrevistes i Opinió: Carles Terès
Catalanofonia: Hugo Sorolla
Aragó: Màrio Sasot

En aquest número: Roberto Albiac, Marina d'Algars, Marià Álvarez, Patrici Barquín, Esteve Betrià, Jordi Marín, Pere Mulet, Pepa Nogués, David Pagès, Vicent Pallarés, Ramon Sistac, Arnau Timonedà, Lluís Trenc.

Suplements:

Styli Locus: M. Sasot
Temps d'escola: P. Nogués, P. Cucalon

Subscripcions i publicitat: 978 85 15 21

Producció: Terès & Antolín
info@teresantolin.com

Disseny: Carles Terès Bellés

Dipòsit legal: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

Membre de l'ACPC

ACPC
Associació Catalana
de la Premsa Comarcal

En venda a:

Albelda: Estanc Conchita. **Calaceit:** Papereria Abàs. **El Torricó:** Llibreria Pilarín. **Fraga:** Llibreria Badia. **Girona:** Llibreria Les Voltes. **Mequinensa:** Papereria González. **Reus:** Llibreria Gaudí. **Saïd:** Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla. **Saragossa:** Papeleria Germinal. C. Sepulcro, 21. **Tamarit:** Estanc Patrito. **Tortosa:** La 2 de Viladrich. **Vall-de-roures:** Camins Serret.

Cartes dels lectors

Agraïment

Soc de les persones que quan el Carles ens recorda que cal enviar la columna per a *TdF*, m'entra l'ansietat pel temps que no tinc, pel tema que no sé, pel desànim de pensar que total per a què... Però avui vull comunicar un fet i també vull agrair des de la revista al seu remitent.

Fa uns dies, el Carles em va enviar el següent correu que reproduceixo amb l'autorització de l'escrivent.

Assumpte: Un agraïment i un prec: reen-vieu aquest correu a Marina d'Algars si us plau

Benvolguts,

No tinc cap vincle familiar ni personal amb la Franja, però sóc un professional docent de secundària, ara jubilat, profundament arrelat a la meua llengua i cultura, i per això rebo i us lleigeixo amb complaença i orgull. Faig treballs editorials per a Casals, i un dels darrers va ser preparar models d'exàmens de selectivitat de llengua i literatura catalanes d'acord amb la darrera proposta del Departament. Vaig triar per fer el primer model un text de Marina d'Algars publicat en la vostra revista digital. L'adjunto amb el prec que el feu arribar a la seva autora. Crec que li provocarà una petita satisfacció saber que els seus textos tenen una segona vida en forma de proposta didàctica. És un text molt ben escrit i traspuja contundència,

elegància i amor per la llengua pròpia. El vaig triar ben sense cap mena de dubte, convençut que els alumnes de BAT catalans que fan servir el meu llibre de text - i també molts altres - se'l trobaran a classe i, en més d'un, els provocarà una fonda impressió.

Gràcies per la lluita perseverant i fidel que manteniu a les fronteres d'aquesta bella i maltractada cultura i llengua. No defalliu. I una molt cordial salutació a Marina d'Algars.

Salutacions cordials
Josep Maria Pallàs

Què vaig sentir: Gratitude. Després vaig buscar la columna: *Temps de Franja* 19 d'abril de 2021. Al llegir-la una altra volta em van vindre dos reflexions. La primera és que avui escriuria el mateix, la segona que la meua vocació docent està implícita en allò que escric perquè ho sento de manera natural i és curiós que vaig començar a l'escola i continuo en la docència: Què bonic!

Vull donar les gràcies en Josep Maria Pallàs per llegir la nostra revista, que ix gràcies a l'espenta que ens fa escriure en la nostra llengua allò que pensem, que fem, que volem comunicar i defensar. Gràcies d'aquesta formiga cansada que no para de rumiar i escriure acostada als altres, que també caminen en la mateixa direcció.

Merxe Llop Alfonso

COMARCA DEL
matarranya

IEA
Institut
de Estudios
Altoaragoneses

**DIPUTACIÓN
DE HUESCA**

Diputació de Lleida

**INSTITUT
D'ESTUDIS
ILERDENCs**

Fundació Pública de la Diputació de Lleida

Amb el suport de

**Generalitat
de Catalunya**

A Temps de Franja *volem saber la teua opinió. Envia'ns les teues cartes, tot indicant el teu nom i població, a:*
redaccio@tempsdefranja.org

SUBSCRIU-T'HI

T. 978 85 15 21

redaccio@tempsdefranja.org

Recordem a tots els **subscriptors** de *Temps de Franja* que ens comuniquen la seua adreça de correu electrònic a
redaccio@tempsdefranja.org
per rebre els butlletins electrònics

25 anys fent Franja

El primer número de la revista *Temps de Franja* va veure la llum el novembre del 2000. Naixia de la suma d'esforços d'associacions com Ascuma i l'IEBC, després d'un seguit de publicacions efímeres —*Desperta ferro!*, *Batecs*, *Sorolla't...*— que demostraven una necessitat latent: donar una veu pròpia i cohesió a les comarques de parla catalana d'Aragó. La iniciativa va ser projectada per Josep Galan, prenent com a model *El Temps* valencià, amb la intenció clara de crear un mitjà de comunicació sòlid: deu números anuals i un consell de redacció representatiu de cada comarca: la Ribagorça, la Llitera, el Baix Cinca i el Matarranya. Vint-i-cinc anys després, un tret seu ben admirable és, precisament, la seua continuïtat.

Una persistència que és un acte de resistència. La revista ha sobreviscut gràcies a les quotes dels socis, a l'esforç desinteressat dels col·laboradors i a una publicitat molt ocasional, sense haver rebut *mai cap* ajut del govern d'Aragó, malgrat representar un exemple únic de periodisme en català al territori. Ha degut i ha sabut adaptar-se: el 2012 va canviar de disseny i freqüència, implantant un sistema mixt de quatre números impresos i quatre digitals; el 2018 va substituir estos darrers per butlletins electrònics. I ha crescut amb suplementos bianuals com el literari *Styli locus* (des de 2009) o l'escolar *Temps d'Escola* (des de 2016), ampliant el seu abast i propòsits. En el número 147 commemoratiu, "Vint anys de vida", publicat el novembre de 2020, un editorial triple dels presidents de les associacions editores: Joaquim Montclús (Ascuma), Pep Labat (IEBC), juntament amb Artur Quintana (president d'ICF), deixava nova constància del compromís col·lectiu i del valor simbòlic d'una publicació feta des del territori i per al territori.

La seua veritable fita va més enllà. Tal com recordava Pep Labat en el número del 20è aniversari, citant Maria Aurèlia Capmany, la paraula

la té el poder de crear allò que ja existia. I *Temps de Franja*, encomençant pel seu nom, ha donat entitat i consistència al concepte de

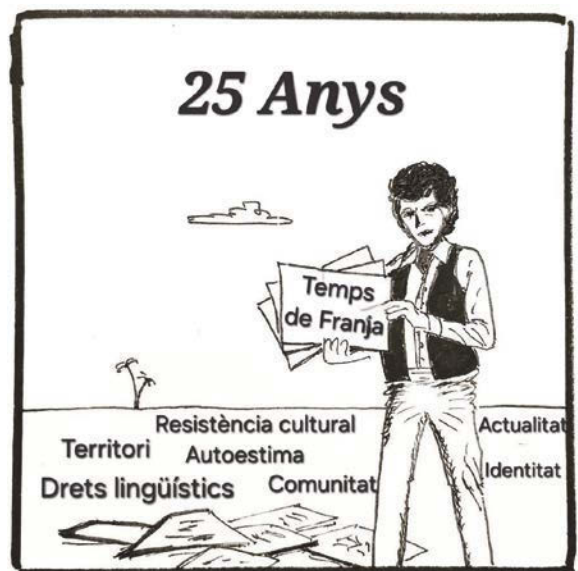
"Franja". Un terme que, encunyat als anys 80, ha fet fortuna i s'ha imposat més enllà de l'àmbit activista o acadèmic. És esta "capacitació" d'una realitat la que fa nosa. El passat 9 d'octubre, l'actual president d'Aragó, preguntat a un fòrum del diari *La Vanguardia* sobre la situació lingüística a la "Franja de Aragón", va rectificar: "Aragón oriental. No nos gusta la Franja". Va evitar el polèmic i risible acrònim LAPAO, al·ludint a "modalidades lingüísticas" sense nom i a la llibertat d'anomenar les llengües —algunes, és clar—, aliè a qualsevol preocupació cultural i la política de normalització que demana l'estatut d'autonomia. Davant d'esta negació, la revista s'alça com a testimoni i eina de vertebració d'una identitat en un territori invertebrat.

Durant tots estos anys —ho sintetitzava el número "Vint anys de vida"—, *Temps de Franja* ha anat teixint este propòsit: un recorregut comarca a comarca per l'estat del català i la lluita per dignificar-lo sense aconseguir l'oficialitat, com també l'evolució econòmica i l'impuls cultural i turístic, problemes com la pèrdua de població o el de l'aigua i les noves amenaces (macroparcs eòlics, macrogranges...). La revista ha estat el notari de tot plegat.

Ara, en el seu 25è aniversari, cal preguntar-se fins on arriba realment la seua veu. La seua distribució és reduïda, en un entorn mancat d'una xarxa de quioscos i llibreries i una limitada presència a les biblioteques, enmig de la crisi de la premsa escrita i amb un creixement de models polític-socials de signe castellanitzador. Contribueix encara als objectius que es va marcar? És el moment de reflexionar sobre com ampliar l'abast, com atreure les noves generacions i com mantenir viva esta veu coral que, des del 2000, ha fet del periodisme una forma de servei, de consciència crítica i d'autoafirmació col·lectiva.

Vint-i-cinc anys després, la Franja continuarà existint si la diem, l'escrivim i la fem visible.

VINYETES AL VENT. Per Tarroc

La 32a Trobada Cultural a Nonasp

// ARNAU TIMONEDA

La 32a Trobada Cultural del Matarranya del 2025 es va celebrar enguany a Nonasp en homenatge a Hipòlit Solé Llop, que ens deixà el passat 15 d'agost. La convocatòria va ser programada per l'Ascuma amb la col·laboració de l'associació Amics de Nonasp i amb el suport de l'Ajuntament de la vila. Esta és la tercera vegada que la població del Baix Matarranya acull la nostra convocatòria. L'Hipòlit, que presidí Ascuma entre 1994 i el 2008, i que va ser un soci imprescindible en el projecte d'Amics de Nonasp, estigué ben present en la Trobada. En el magnífic cartell de la convocatòria apareix el nostre recordat amic, fotografiant la seua estimada vila.

En l'acte de presentació de la jornada, al Centre Polivalent, intervingueren l'alcalde, que donà la benvinguda als assistents; la presidenta d'Ascuma, Ana Soriano, i Josep M. Ràfales per part dels Amics. Seguidament, l'homenatge a l'Hipòlit, l'acte central de la trobada, va ser especialment emotiu, amb la intervenció de l'antropòloga Pepa Nogués, Carles Sancho i Carles Terès; estos dos últims en representació d'Ascuma, i per part dels Amics, JMa Ràfales va projectar un vídeo ben entranyable sobre l'homenatge. La presidenta d'Ascuma lliurà a la Dolors, la dona de l'Hipòlit, una estatueta obra de l'escultor freixnedenc José Manuel Aragonés, amb una retolada amb un text d'homenatge i l'anagrama de l'entitat. Solé era una persona que va faltar massa jove, imprescindible, implicada en moltes lluites i projectes. Per això tothom reconeixia la seua vàlua i lideratge. El passat agost, el seu enterrament va convocar a centenars d'amics, companys i coneguts, en una gran mostra d'afecte i reconeixement a la seua intensa activitat social i cultural.

Continuà la programació amb la projecció del documental produït pels Amics i dirigit per Santiago Ràfales *Ese pueblo al cual no he regresado* sobre la relació de l'escriptor Terenci Moix amb Nonasp i la seua gent, on estíuejava de menut

Lliurament de l'estatueta a Dolors Navarro (dalt esquerra), taller de música tradicional (dalt dreta) i, a sota, foto dels visitants al Museu Etnològic
AMICS DE NONASP

però on mai més tornaria d'adult. A part del director, en el documental hi col·laborà Estela Rius, que va ser l'encarregada de la presentació. La nonaspina és columnista de 'Viles i gents' a *La Comarca* i sòcia molt activa dels Amics.

Manual del marger, de F. Xavier Solé, va ser el llibre que es presentà a continuació. L'autor, escultor picapedrer de la veïna Vilalba dels Arcs, va fer-ne una divulgadora xerrada sobre la importància i les tècniques de les construccions de la pedra en sec a les nostres poblacions.

Presentació del projecte turístic-cultural 'Racons històrics del terme de Nonasp' exposat en plafons al Centre Polivalent i visita guiada per la població a càrrec de Mario Rius. La plaça de l'antic ajuntament, les cases singulars, la creu de pedra, l'església de Sant Portomeu, el castell restaurat i convertit en l'actual Casa la Vila, lo Museu... Entre els qui fèiem el recorregut ens acompanyava Solé, l'escultor de Villalba, que participà en algunes de les obres de restauració de la vila i feu interessants explicacions sobre el seu treball a la població veïna.

El dinar de germanor reuní una quarantena d'assistents al restau-

rant Dos Aguas. A la sobretaula va actuar el cantautor nonaspí Florenci Roc. Manolo, que l'havia d'acompanyar, no va poder-ho fer per motius de salut. Una cançó amb lletra d'un poema de Desideri Lombarte, alguna altra compartida amb el cantautor favarol Àngel Villalba amb qui havia actuat i, finalment, l'*Havanera del riu Algars*, tot un himne del Baix Matarranya. Se'ns va fer curt. L'amic Florenci, gran apassionat de la música, ha participat i participa amb moltes formacions musicals del Matarranya.

Presentació del Museu Etnològic a càrrec de l'antropòloga Pepa Nogué, col·laboradora del projecte i visita guiada pels Amics de Nonasp. Una exposició permanent molt dinàmica que va creixent de manera constant amb donacions i que és el nucli de tota la intensa activitat cultural que genera la vila.

El taller de música tradicional per a xiquets i grans per Francisco Celma i Carles Sancho, al Centre Polivalent, on els menuts van cantar, jugar i ballar, va cloure la trobada d'enguany. Un èxit de participació i col·laboració entre Ascuma, Amics de Nonasp i Ajuntament, amb un programa molt variat.

Arxivats els macroprojectes elèctrics

// CARLES SANCHO

Les entitats matarranyenques contràries a les macroempreses eòliques, mostren la seua satisfacció perquè el Ministeri per a la Transició Ecològica ha arxivat tots els projectes que s'havien presentat. Ni Capital Energy ni Forestalia podran tirar endavant les instal·lacions d'energies renovables. A la primera, l'autorització ja es va denegar el passat juliol pels impactes ambientals negatius als termes municipals de poblacions del Matarranya, Baix Aragó i Baix Aragó-Casp. Mentre que la negativa a Forestalia es comunicà el passat mes de setembre i afectava a diversos municipis de les mateixes comarques aragoneses. Les entitats contràries a les instal·lacions argumentaven que estes empreses de renovables s'havien projectat d'esquena al territori, sense escoltar als afectats i sense consens popular.

Gent del Matarranya i Paisajes de Teruel són les entitats que han dut el pes d'una llarga lluita de cinc anys, mobilitzant els afectats i programant activitats participatives: xerrades, taules redones, concentracions, manifestacions, trobades i presentacions d'al·legacions contra les grans empreses eòliques que només busquen el seu màxim benefici sense tindre en compte els municipis afectats.

La llarga lluita contra els macroprojectes ha seguit molt dura i plena

Valljunquera, un dels pobles del Matarranya més afectat pels projectes eòlics

AQUAREL·LA DE CARLES SANCHO

d'entrebancs. De vegades fins i tot s'ha arribat a enfrontaments entre veïns de les diferents poblacions perquè les del sud del Matarranya tenen una economia en què el turisme és una gran font d'ingressos com en el cas de Vall-de-roures o Beseit, i estes grans instal·lacions els afectarien molt negativament. Es van fer consultes populars des dels ajuntaments d'alguns municipis afectats: a Valljunquera i la Vall del Tormo van guanyar per majoria els qui no volien les instal·lacions dins del seu terme municipal i només en el cas de Massalió els veïns van dir sí a les eòliques amb un ajustadíssim 54%. A la Freixneda es va convocar l'octubre del 2021 el Pacte de la Defensa dels Paisatges on hi van anar representants dels ajuntaments de la Portellada, la Vall del Tormo, Valljunquera, la Torre del Comte i Valldesgorfa. La Freixneda,

assumint l'èxit de convocatòria del Pacte, va blindar el municipi contra el transport elèctric i la generació d'energia elèctrica a gran escala i els ajuntaments de Valljunquera i la Vall del Tormo ho estan tramitant.

A part de la resposta negativa i combativa de les entitats i poblacions baix-aragoneses i matarranyenques, per a les empreses promotores un altre factor molt desfavorable va ser l'exigència de la Generalitat de Catalunya que la línia de molt alta tensió (MAT) s'havia de soterrar per passar pel seu territori fins arribar a Begues (Baix Llobregat), lloc de destinació del transport. Això va fer desistir el projecte que els resultava inviable econòmicament. La Direcció General de Política i Mines, finalment, ha arxivat els projectes per la caducitat dels permisos d'accés i connexió i la inactivitat de la promotora, que no va presentar en termini ni la sol·licitud ni la documentació exigida.

Estos últims dies, ha sorgit la notícia que la multinacional Repsol es planteja comprar els projectes eòlics de Forestalia i reactivar-los, per dur ara l'energia generada a Escatró, a la central de cicle combinat i no Begues. Les entitats contràries una altra volta hauran d'estar alerta amb el nou moviment de les elèctriques que no estan disposades a assumir el seu fracàs.

ESPARPILLANT PARAULES

Visi // Roberto Albiac

T'acordes quan venies a ca nostra de molt xiquet i lo primer que fies ere anar corrent al sonalar a mirar les gallines? Hasta el dia que les vam matar, i vas baixar tot assustat: «iaia, a on estan les gallines?». Jo te vai dir «al congelador». I tu, en cara de por, me vas contestar: «pos traeu-les: que se congelaran!». Mentre camino per l'històric Carrer Flare, penso com van augmentant les cases a on lo silenci ha rellevat als veïns, i ressona al meu cap la radera conversa que vam tindre al costat d'aquell balcó que tanta vida te donave, com repeties esta anècdota, descuidant que ja mos l'havies recordat pocs minuts abans.

M'aturo a la teua frontera, somric nostàlgicament i torno a ser aquell criu que acaçave a la gata Elsa al compàs d'una màquina de cosir que et fie recordar a la teua tia modista; reviscolen les totxades redoblant sobre el tronc de Nadal al costat d'una taula, presidida pels iaies, que mos reunie nova-

ment a tots los cosins i tios. Me ve el regust de la begudeta, eixe vi d'anous ancestral que havies preparat tota la vida i que mos oferies en les indispensables pastetes (mentres mos recriminaves eixos quilos de més).

Vas sobreviure a aquella dècada batallant al peu del canyó en lo maleït alzheimer del iaio, destil·lant tendresa en cada acció quotidiana junts, per molt dura que poguere ser; també a aquella Favara de postguerra que mos narraves en històries de masos i bancals, de dur treball entre olivers i sembrats, de parents que es van quedar a la vila i d'altres que van marxar. Quantes vesprades admirant tanta saviesa per l'experiència, los teus remeis que curaven o el teu ric vocabulari local. Una vitalitat desbordant que, per poc, no ha sét centenària (la que més dels quatre iaies), i que fills i nets (i renets) ham tingut lo privilegi de disfrutar tant. Hasta sempre, iaia Visi.

Plantes de producció de biometà

Una solució als purins o un nou problema ambiental?

// ROSA ARQUÉ

Darrerament, les plantes de biogàs han anat guanyant protagonisme en alguns mitjans de comunicació i en converses de carrer, especialment a les zones rurals afectades. Aquestes infraestructures, que pretenen donar resposta a una de les grans problemàtiques ambientals derivades de la ramaderia industrial —la gestió dels purins—, generen debat i preocupació pels seus impactes a nivell territorial, ambiental i de salut pública.

Catalunya i Aragó es troben entre les regions amb una de les majors concentracions de caps de porcí d'Europa. Aquesta realitat ha configurat un model de ramaderia intensiva amb un fort impacte sobre el territori. L'extensió de zones de regadiu, fins i tot dins d'espais protegits com les Zones d'Especial Protecció d'Aus (ZEPA), evidencia un model de desenvolupament que sovint entra en conflicte amb la protecció del medi ambient. La pressió sobre els recursos hídrics i el sòl és notable, i els efectes de la contaminació per nitrats derivada de l'excés de purins ja són una realitat. En alguns municipis, l'aigua de fonts i xarxes públiques ha estat declarada no potable a causa de l'elevada concentració de nitrats, una situació que afecta la salut i la qualitat de vida de la població de molts petits pobles.

En aquest context, les plantes de biogàs s'han presentat com una alternativa tecnològica capaç de transformar els residus ramaders en energia, reduint l'impacte ambiental. A primer cop d'ull, semblen una solució innovadora i sostenible: converteixen purins i altres residus orgànics en gas metà mitjançant un procés de digestió anaeròbica, i el residu resultant, el digestat, pot ser utilitzat com a fertilitzant. No obstant això, la realitat és més complexa, i els impactes secundaris d'aquestes instal·lacions no poden ser ignorats.

Un dels principals problemes que generen aquestes plantes són les emissions atmosfèriques i les males olors, que poden afectar greument la salut de les persones que viuen a prop. A més, el digestat, lluny de desaparèixer, continua sent un residu que ha de ser gestionat correctament, i

la seva aplicació indiscriminada als camps pot continuar contribuint a la contaminació per nitrats si no es regula amb criteri. Tampoc es pot obviar l'impacte del trànsit associat: camions pesants transportant purins, digestats i materials d'entrada i sortida generen molèsties, desgast a les infraestructures i incrementen la contaminació acústica i atmosfèrica.

Actualment, hi ha un gran nombre de fons d'inversió que estan apostant per aquest sector, atrets per les possibilitats de negoci que ofereix la producció "d'energia verda". Això planteja una pregunta fonamental: estem davant d'un model que realment beneficia la societat, o només estem afavorint interessos privats sota el paraigua del desenvolupament sostenible? Quins són els veritables beneficis per al territori i la població? El risc és que, en lloc de solucionar un problema ambiental, simplement estiguem canviant la seva forma i localització, sense abordar l'arrel de la qüestió: la massificació de la ramaderia industrial. Problema que a l'Aragó s'ha agreujat amb la modificació, per part del govern autonòmic, de la Llei d'Agricultura Familiar, eliminant els límits tant de caps com de distàncies en les explotacions ramaderes; suposadament per a beneficiar la ramaderia familiar, a la pràctica per a obrir la porta a les macrogranjes, en un cercle viciós.

Més macrogranjes, més plantes de biogàs, condemnant territoris sencers a fer funcions d'abocador i de productors d'energia, sense tindre en compte les conseqüències pel medi, el paisatge i la salut de la població.

Les diferències entre les actuacions dels governs autonòmics i locals també mereixen atenció. Mentre que diversos ajuntaments, com el d'Anglesola a Catalunya i el de Barbastro a l'Aragó han imposat moratòries a la construcció de plantes de biogàs als seus municipis, mostrant una actitud prudent davant dels

possibles riscos, a l'Aragó el govern ha declarat d'interès autonòmic diverses plantes, com les d'Alcanyís, Cella i Fraga. Aquesta radera, a més a més, amb l'aprovació i la defensa per part del seu Ajuntament. La declaració d'interès autonòmic implica una via ràpida per a la seva tramitació, i sovint redueix la capacitat de la ciutadania i dels ajuntaments de participar en el procés de decisió. Això genera una certa sensació d'impotència per part del territori, que veu com es prioritzen determinats interessos econòmics per sobre de la salut i el benestar de les persones.

És legítim buscar solucions tecnològiques a problemes complexos, però cal fer-ho amb rigor, transparència i tenint en compte totes les conseqüències. El repte no és només gestionar els residus ramaders de forma més eficient, sinó repensar el model agroindustrial que els genera. No podem permetre que, sota l'aparença de sostenibilitat, es consolidin pràctiques que perpetuen desequilibris territorials, afecten la salut de les persones i posen en risc el futur del nostre entorn.

En definitiva, cal un debat obert, honest i ben informat sobre les plantes de biogàs. No es tracta només de dir "sí" o "no" a aquestes infraestructures, sinó de preguntar-nos quin model de desenvolupament volem i com garantir que les solucions no acabin convertint-se en nous problemes.

15.000 € per a la torrassa ibera dels Castelletts de Mequinensa

// REDACCIÓ

L'Ajuntament de Mequinensa iniciarà pròximament treballs de consolidació i restauració a la torrassa ibera dels "Castelletts", una intervenció clau per preservar una de les construccions emblemàtiques de la localitat del Baix Cinca. La iniciativa, amb un pressupost de 15.000 euros, té com a objectiu frenar el deteriorament d'aquesta estructura que, malgrat el pas del temps, encara es manté dempeus sobre un esperó que domina l'Ebre, envoltat de muralles, fossats i necròpolis que amaguen secrets de fa més de 3.000 anys.

El jaciment ha estat testimoni del trànsit del Bronze Final, de la Cultura dels Camps d'Urnes i de l'arribada de Roma a la zona. Els treballs seran executats per l'empresa especialitzada Art Mural Medieval, que també ha redactat el projecte autoritzat per la Direcció General de Patrimoni Cultural del Govern d'Aragó. Aquesta actuació no és l'única que impulsa el consistori: s'ha sol·licitat la declaració

de "Castelletts" com a Bé d'Interès Cultural (BIC), un pas que reforça la protecció del jaciment i obre la porta a futures investigacions.

L'Ajuntament treballa també en l'elaboració d'un Pla Director que es farà públic el 2026. Aquest document marcarà les pautes per a futures actuacions, incloent excavacions sistemàtiques, conservació preventiva i activitats de difusió, amb l'objectiu de protegir el patrimoni i convertir-lo en motor de coneixement i desenvolupament cultural.

Recentment, un estudi de la Universitat de Saragossa, basat en l'ADN de les restes trobades a una

de les necròpolis, ha posat de manifest la complexa organització social dels seus habitants i els vincles familiars que connectaven la vall de l'Ebre amb el sud-est peninsular i el sud de França. Aquesta descoberta reforça el paper de "Castelletts" com a punt clau per entendre les migracions i les relacions culturals de l'Edat del Bronze.

A més, avança el Pla de Restauració Ambiental de les explotacions mineres del Grup Europa i Grup Verge Polar, que van definir l'economia local al llarg del segle XX. El projecte inclou el segellat de les boques de les mines, la rehabilitació d'edificis, la revegetació amb espècies autòctones i la creació de sendes interpretatives, integrant la història minera amb la valoració del jaciment de "Castelletts", origen de la "Octogesca" Romana.

Amb aquestes actuacions, l'Ajuntament busca teixir un relat comú que protegeixi el passat i el converteixi en motor de coneixement, cultura i turisme local.

Vista del jaciment dels Castelletts
AJUNTAMENT DE MEQUINENSA

U12

Xalamera, fa cinquanta anys // Esteve Betrià

Ara fa cinquanta anys que la comarca del Baix Cinca es mobilitzava en contra de la instal·lació d'una central nuclear a la població de Xalamera. Amb motiu d'aquesta efemèride s'ha editat enguany un llibre per explicar l'oposició i mobilització de la comarca, i de més enllà: *y el Bajo Cinca ¿¿Se Manifestó!!* de Maria José Arellano.

«En Chalamera, con Chalamera: no queremos central!» cantava al bell mig de la dècada de 1970 Joaquín Carbonell i que es feia seua, com a crit emblemàtic en contra d'un Cinca nuclear, la societat de tota la comarca.

I a tall d'anècdota, només assenyalar que Mercè Ibarz publicà un primer escrit: «El Baix Cinca: entre l'amenaça nuclear i la destrucció cultural», *Serra d'Or*, 199 (abril 1976), p. 31-33; un article acompanyat d'una nota d'edició que fa així: «Aquest treball, un dels rebuts per "Serra d'Or", en resposta a la seva més recents "crida als escriptors joves", fou el que el jurat

encarregat de fer-ne la tria esmentà al primer lloc del veredict». Només ens cal apuntar que cinc anys abans era Jesús Moncada, qui en resposta a la «crida als escriptors joves» de «Serra d'Or», veia publicat un treball seu, «Crònica del darrer rom», a *Serra d'Or*, 138 (març 1971), p. 17-19.

Vet ací com casualment dos escriptors força significatius originaris del Baix Cinca, van publicar el seu primer text en català responen a la crida que es feia, ja fa anys, *Serra d'Or*.

Per finalitzar aquesta nota, ens cal apuntar que com en anteriors ocasions, els dies 27, 28, 29 i 30 de setembre i 1 d'octubre d'enguany es va poder observar a l'interior de l'ermita romànica de Santa Maria de Xalamera, al voltant de les 18:45, el curiós fenomen astronòmic-religiós conegut com Assolellament, en què la llum del sol entra a la nau del temple per il·luminar la talla de la mare de Déu que presideix l'interior del santuari marià.

Lo romànic lliterà, retratat

// PEP ESPLUGA

Des de fa poc, a la Llitera es pot veure una exposició itinerant sobre un patrimoni arquitectònic i cultural que havia romàs relativament amagat. Es tracta de la mostra 'Fotografía y Románico', organitzada per Litera Full Frame, una associació comarcal amb seu a Binèfar dedicada a la promoció de l'art i la pràctica de la fotografia.

Des de l'associació es va plantejar als socis el repte de fer fotografies a les onze esglésies romàniques de la comarca. Durant més d'un any van recollir més de dos-mil imatges que les van retratar des de tots els angles imaginables. L'exposició s'ha realitzat a partir d'una selecció d'una setantena d'aquelles fotografies. Cal dir que les fotografies exposades no porten cap firma individual, sinó que s'han atribuït a tot el grup que hi va participar, representat per l'associació.

L'exposició s'ha pogut muntar gràcies al suport de l'Àrea de Cultura de la Comarca de la Llitera, imprescindible per a poder imprimir les imatges amb bona qualitat, i ha comptat també amb la col·laboració del Centre d'Estudis Lliterans (CELLIT), que fins i tot es planteja fer una futura publicació amb tot el material gràfic.

L'exposició 'Fotografía y Románico' es va presentar el passat mes de juliol a Tamarit de Llitera, justa-

Una mostra de l'exposició
P. E.

ment a l'església de Santa Maria la Major, un dels monuments que hi apareix fotografiat. Durant l'estiu, l'exposició va anar circulant per diversos pobles, com Camporrells, Peralta de la Sal o el Campell, i està previst que més endavant s'exposi també al Torricó, Tamarit i a altres municipis comarcals, així com en altres indrets que ho demanin.

Les imatges mostren un total d'onze esglésies romàniques, totes construïdes entre els segles XII i XIII. Encara que costi de creure, la majoria estan en un envejable estat de conservació. Destaquen l'església de Sant Joan (d'Alins), Sant Bartomeu (del Torricó), Sant Bartomeu (de Calassanç), Sant Miquel (de Camporrells), Santa Maria de Vilet (de Gavasa), Sant Nicolau (de Natjà). També és cert que n'hi ha algunes, com l'església de l'Assumpció (de Valldellou) o la de Santa Maria la Major (de Tama-

rit), que han patit reformes considerables al llarg dels segles però encara conserven importants trets romànics. En canvi, n'hi ha algunes que presenten un estat més aviat ruïnós i amb feina mantenen dretes algunes parets, com Sant Jaume (de Camporrells), Santa Maria del Mont (de Llavassui, prop de Gavasa,

terme de Peralta de Calassanç) o Santa Anna (de Pelegrinyó, al terme del Campell).

En la presentació que es va fer de l'exposició al Campell el passat 29 d'agost hi van intervenir Jaime Palacín com a president de Litera Full Frame, Conrado Martín i Joaquín Morillo, impulsors del projecte. Es van projectar uns vídeos sobre la realització del projecte i amb moltes de les fotos que no van poder formar part físicament de l'exposició. El romànic és un estil arquitectònic comú a bona part dels territoris europeus de fa gairebé un mil·lenni, que donava una particular importància al tractament de la llum solar, que en els solsticis entrava per les esclatxes dels absis semicirculars orientats estratègicament a l'est. Tant de bo l'exposició serveixi per a difondre aquest patrimoni, per reivindicar-lo i protegir-lo millor.

DICCIONARI PER A POCA-SOLTES

Fricandó // Ramon Sistac

Del francès *fricandeau* o de l'occità *fricandèu*. A l'Avairon, d'on és típic, és una mena de bola de carn picada, com la pilota, generalment embolicada amb mantellina de porc. El fricandó nostre no hi té res a veure, i només té de francès el nom. Segurament deu ser una creació urbana barcelonina, com gairebé tots els plats de vedella, que s'ha anat estenent pel país. No és correcta la definició que en fa el diccionari: «Guisat de carn amb suc preparat amb ceba, tomàquet, herbes aromàtiques i bolets, generalment moixernons». Perquè siga fricandó la carn ha d'estar tallada a làmines fines. Hi va molt bé la llata, el tall redó o el «tall que es pela». Un cop tallada la vedella (hi ha qui el fa amb porc, i jo l'he fet també amb tonyina, i queda molt bo) s'enfarina, fregeix i reserva. Després es fa un bon sofregit i se'n fa puré. Tot plegat es posa a coure a foc molt lent en una cassola amb aigua o brou. Es remata amb

una bona picada. L'acompanyament pot ser de pèsols, trufes, bolets... Però no hi ha res millor que l'aroma que hi deixa un bon sarpat de carreretes. Exigeix un bon pa per a mullar i un bon vi per a tirar avall, que ja tenim una edat.

Ahí vaig fer el fricandó d'avui, que és més bo d'un dia per l'altre. Quan li vaig demanar la carn al carnisser va fer ulls d'il·lusió, segurament perquè ja ningú no està per històries i tothom tira per la via ràpida: bistecs i carn picada, i la cuina del xup-xup passa a la història, com els seus restaurants, substituïda per la pseudo-cuina italiana i les diverses porqueries que ens arriba dels EEUU i Àsia. Però jo valoro el foc lent gairebé d'una manera metafísica: la nostra cultura, el nostre idioma i la nostra manera de ser s'han format al llarg dels segles amb multitud d'ingredients de procedència ben diversa, i és el que és gràcies al xup-xup. Contra la immediatesa, xup-xup.

«Conservem-les i empleem-les»

// LLUÍS TRENC

L'associació Castell de la Mora de Peralta de Calassanç ha impulsat un original projecte de recuperació i de promoció de la parla local. L'origen de la iniciativa es remunta a fa cinc anys, quan per la Fira de Reis de Peralta, l'associació local Castell de la Mora va posar una paradeta en la que, a més de donar informació sobre les seues activitats, es demanava al públic que hi aportés paraules singulars de la parla local.

Aquell procés participatiu s'ha repetit cada any, fins que s'han recollit suficients paraules per a poder-ne seleccionar una mostra amb les més repetides i curioses. A les Jornades Culturals de l'any passat ja van fer una exposició amb pòsters de cada paraula triada, tot explicant-ne el significat i la seua correspondència en català, en aragonès i en castellà.

Per tal de fer-ne una difusió més ambiciosa i permanent, l'associació Castell de la Mora va proposar a l'Ajuntament la idea de dedicar un carrer a visibilitzar i celebrar aspectes singulars de la llengua local, com una manera de protegir un patrimoni lingüístic amb un elevat risc de desaparèixer. Per això, el passat mes d'agost es van instal·lar uns rètols a l'avinguda de Sant Josep de Calassanç (la carretera) amb les paraules escollides i amb un panell informatiu sobre el projecte global.

El projecte compta amb l'assessorament del Centre d'Estudis Lliterans, i ha comptat també amb altres activitats paral·leles, com un curset de 3 dies sobre la modalitat lingüística de Peralta, que es va fer a l'estiu i va comptar amb una trentena de persones inscrites, en el que es va explicar el marc històric de l'evolució de la llengua local i es van ensenyar les bases ortogràfiques i gramaticals per a escriure-la, sempre en el marc general de la gramàtica del català ribagorçà. També es van dur a terme diferents tipus de jocs tradicionals amb la canalla ("juguem a jocs d'antes"). Una altra activitat programada és l'enregistrament en vídeo de dones de Peralta mentre

Diversos senyals amb les paraules de Peralta L.T.

expliquen, en el parlar peraltí, receptes de cuina tradicional.

La inquietud per connectar la parla oral amb la llengua escrita és una constant en els pobles de la Franja, on sovint les formes estàndards del català normatiu es perceben distants, encara més en les zones de parlars de transició de l'alta Llitera i la Ribagorça. Per això és molt benvinguda una iniciativa com la que ha impulsat l'associació Castell de la Mora a Peralta de la Sal, que permet donar visibilitat un vocabulari absent en el català normatiu, així com aprendre a escriure en el dialecte local d'una manera gramaticalment raonable, sense caure en els excessos disgregadors del xapurreadisme. Cal agrair que esta visió tan constructiva haja estat impulsada per la societat civil local, representada per l'associació cultural Castell de la Mora, i que haja comptat amb el suport incondicional d'una institució com l'Ajuntament i d'una entitat cultural com el CELLIT.

L'experiència és també una forma de transmetre seguretat als parlants, que aprenent a situar la seua parla en relació al català estàndard, a l'aragonès i al castellà, i, per tant,

estan en millors condicions per a reafirmar la filiació de la seua llengua, tot augmentant l'autoestima lingüística. Estes circumstàncies són especialment rellevants en els casos dels parlars de transició com els de Peralta de la Sal, Calassanç, Gava-sa, Açañui o Sant Esteve de Llitera, que compten amb un nombrós vocabulari i elements gramaticals de filiació aragonesa i castellana. Per sort, disposem de treballs científics solvents, com els que va fer Ramon Sistac als anys 80 i 90, o els de Javier Giralt durant el present segle, que van descriure i caracteritzar amb cura les parles d'estos llocs, i que ara permeten construir iniciatives com la present.

Com es diu en el panell informatiu que han instal·lat a la carretera de Peralta, «é la llengua en la que mos ham criat, ham jugat, ham rigut, ham plorat... i s'ha sentit pel lloc i per defora». És una reivindicació d'un patrimoni local que, vista l'evolució demogràfica de la zona i el procés d'interrupció de la transmissió generacional que vivim, es troba en un seriós risc de desaparèixer. Iniciatives com estes contribueixen a redreçar aquell procés de pèrdua. Almenys l'actual parla quedarà per escrit.

SIGRID SCHMIDT VON DER TWER, FORTALESA I AMABILITAT

«Conec no pas pocs infants que reben dels pares la llengua materna»

// DAVID PAGÈS I CASSÚ

Sigrid Schmidt (Wuppertal, Alemanya, 1940) exercí de mestra en escoles alemanyes: Kirchhofen i Waghäusel-Wiesental entre els anys 1970 i 2004. El 1962 es casà amb Artur Quintana (Barcelona, 1936), que conegué a la Universitat de Colònia, on ell estudiava filologia, i ella, dret. Una tesi de dialectologia per a obtenir el doctorat, i concretament una monografia sobre un parlar català de frontera, els va portar a la Franja. Els consells que Francesc de Borja Moll i Germà Colom havien donat a Quintana resultaren decisius. El 1966 feren un breu viatge al Matarranya per a conèixer el territori i buscar allotjament per a tota la família de cara a la primavera següent. S'instal·laren a la Codonyera, on encara passen la major part de l'any. Començava una nova etapa de la seva vida. Col·labora amb les seves fotografies en molts dels actes que s'organitzen per a la promoció de la llengua i la cultura catalanes a l'Aragó. Ha escrit *Estampes de família*, unes memòries dels seus avantpassats i seves, que sortiran publicades més endavant. En aquesta entrevista fem un recorregut per la seva vida —fructífera, intensa, plena d'experiències...— i amb una infantesa difícil a causa dels estralls causats per la II Guerra Mundial. Solem usar els tractaments de «vós» o de «vostè» per als nostres entrevistats, però la Sigrid ens diu que prefereix el de «tu».

Sigrid Schmidt
ARXIU FAMILIAR
QUINTANA SCHMIDT

Quan voltes pel món i et pregunten d'on ets, què els respons, als teus interlocutors?

Soc prussiana en la línia de Frederic II i dels germans Wilhelm i Alexander von Humboldt.

Els Schmidt eren pagesos benestants a la vila de Schimmeldewoog (Alemanya)

Els Schmidt de Schimmeldewoog tenien moltes terres i un gran molí, i això els permetia poder fer hereu i que els cabalers poguessin tenir una bona educació: teòlegs —eren protestants—, advocats, mestres... i les noies rebien un bon dot.

Tot i que eres molt petita, en deus tenir molts records, de la II Guerra Mundial

Sí que en tinc molts records —i ben pocs d'agradables. Vaig néixer el febrer del 1940, quan ja havia començat la Guerra, i amb ella els bombardeigs dels aliats. Com que quasi cada nit havíem de córrer als refugis, em va agafar una malaltia dels nervis. Els metges van recomanar als meus pares que ens n'anés-

sim de Wuppertal cap a un lloc més tranquil.

Liebau, Huppendorf, Wuppertal... Com visqueres el final de la guerra?

Ens vam refugiar a Liebau, a l'Alta Silèsia. L'estada, que havia estat projectada per a un mes, s'hi va allargassar fins al febrer del 1945, perquè la nostra casa de Wuppertal havia estat destruïda i hi van morir tots els veïns. L'any 1945, pocs mesos abans d'acabar-se la Guerra, vam haver de fugir de Liebau, que l'Exèrcit Soviètic ja estava ocupant Silèsia. Pel camí, l'aviació anglesa va metrallar el tren on anàvem, i hi va haver molts morts. Ens vam refugiar en un poblet de Baviera, Huppendorf, i hi vam romandre uns dos anys. Com que va ser Zona Americana d'Ocupació, ens van deportar a Wuppertal, que era Zona Anglesa. Quasi tot era destruït, i de primer vam viure poc més d'un mes en un búnquer. Allà vam saber que el meu pare havia mort en un camp de presoners a Croàcia. Durant bastants anys vam viure de la beneficència pública, fins que la

meva mare va començar a rebre la renda per viudetat.

Volies estudiar farmàcia, però finalment estudiaves dret.

Efectivament, però la meva mare i la meva germana gran me'n va fer desistir i, finalment, vaig estudiar dret perquè creia que podria ajudar a frenar la forta ideologia dretana de l'Alemanya Federal de postguerra.

I, professionalment, acabares fent de mestra...

En casar-me, l'any 1962, vaig interrompre els meus estudis de dret perquè a Espanya no reconeixien el batxillerat alemany i no hi podia estudiar. Després d'un any a Catalunya i un altre al País de Gal·les vaig tornar a Alemanya i hi vaig estudiar per a mestra perquè volia tenir aviat una feina segura.

Conegueres Artur Quintana a la Universitat de Colònia. El 1962 us casàreu i vinguéreu a Barcelona.

Els primers temps van ser una mica difícils perquè gairebé no sabia cap

de les dues llengües en què em vaig haver d'enfrontar en el dia a dia. Per sort el meu sogre, que sabia prou alemany, em va ajudar a bastament en el català.

Quan descobrires, en plena dictadura, l'univers de la catalanitat pel que fa al país, la llengua, la tradició cultural...?

El meu marit ja m'havia parlat molt de Catalunya, de la seva llengua i cultura. I també els meus sogres hi contribuïren força.

Aquells anys aprengueres català, castellà... i, quan temps més tard, començares a treballar de mestra a Alemanya, t'adonares que calia saber altres llengües (el turc, l'italià... Fins i tot tens nocions del serbocroat a partir del rus...) per a poder atendre bé alumnes nouvinguts.

Quan el 1978 vaig fer de mestra a Waghäusel-Wiesental —abans n'havia fet prop de Friburg de Brisgòvia—, i el meu marit de bibliotecari a Speyer, tenia molts alumnes turcs de la immigració, i em vaig adonar que, com que jo no sabia turc, els alumnes no aprenien gens. I va ser així com vaig començar a aprendre aquesta llengua, i de seguida vaig tenir bons resultats amb els alumnes. Tenia alumnes de 6 a 15 anys: els menuts aprenien ràpidament alemany, però no els més grans. Amb aquests havia de parlar-los en turc. A més aquesta llengua em permetia d'enraonar amb els pares, que no sabien gens d'alemany. He treballat amb turcs 25 anys i el Ministeri d'Educació del Land de Baden-Württemberg em va enviar sovint a Turquia a cursos de formació en llengua i cultura turques. També em va ajudar el Consolat Turc de Karlsruhe. Com que al batxillerat vaig fer llatí i francès, i a més parlava castellà i català, no em va ser gaire difícil de fer-me entendre amb els italians. El rus l'havia après bastant, i això em permetia d'entendre els alumnes iugoslaus de llengua serbo-croata, però els seus pares no van tardar a rebutjar-me perquè em veien com a 'mare dels turcs', i ja no els vaig ensenyar més.

El teu marit volia escriure una tesi de dialectologia per a obtenir el doctorat i concretament una mo-

nografia sobre un parlar català de frontera, la qual cosa us va portar a la Franja d'Aragó.

Doncs sí, vaig anar amb l'Artur a la Codonyera, un poble del Mataranya històric a la Franja d'Aragó, i allà, tant els meus fills com jo mateixa, vam poder millorar molt el nostre català.

L'Artur ha trobat sempre en tu un suport extraordinari. T'has implicat en el seu activisme i en la seva obra Sobretot quan el 15 de setembre del 1973 vam publicar un article «Sobre la llengua catalana en Aragón» al diari *Andalán* que va provocar un petit terratrèmol a l'Aragó. He col·laborat molt sovint amb fotografies en els seus llibres i articles, i vam escriure un estudi sobre el teatre d'en Desideri Lombarte.

T'entenies perfectament bé en català amb els veïns. Malgrat això, et devia causar sorpresa que, tot i parlar la mateixa llengua, us diguessin que parlaven "xapurriau". Ha canviat això?

Oh i tant, que m'hi entenia i m'hi entenc, amb els veïns de la Codonyera parlant en català. I, efectivament, sempre em provoca gran estranyesa que unes persones que parlen perfectament català amb mi, i m'entenen, declarin que no parlen català, que xapurregen en una llengua que no té nom. Una ideologia que segueix tenint molts adeptes a la Franja.

El futur de la llengua catalana a la Franja, el mires amb les ulleres de l'optimisme o del pessimisme?

És difícil de contestar, perquè es parla i s'escriu molt de la interrupció de la transmissió generacional a la Franja, i tanmateix conec no pas pocs infants que reben dels pares la llengua materna.

En tots aquests anys, com dius tu mateixa, «has anat calcigant el territori i coneixent gent que el transita». Quin és el teu lloc preferit d'aquestes comarques?

La Codonyera, sense cap mena de dubte

Al teu entendre, quina hauria de ser la relació d'aquestes comarques amb la resta de pobles de parla catalana?

Cada poble de la Franja s'hauria d'agermanar amb un altre de les Balears, Catalunya o el País Valencià. Seria un primer pas.

Quins arguments donaries a una persona nouvinguda a les comarques de la Franja, de qualsevol racó del món, que et preguntés els motius pels quals hauria d'aprendre el català?

Són els mateixos que donaria a algú que vinguéss a viure a Alemanya o al territori americà de llengua quítxua.

Què diries als governants d'arreu de les terres catalanes —i en especial els d'Aragó— perquè tinguessin una especial cura del conreu de la llengua?

Que cal que treballin perquè tots els ciutadans de l'Aragó tinguem els mateixos drets lingüístics i culturals, i no com ara, que uns, els de llengua castellana, els tinguin tots, i uns altres, els de les llengües aragoneses i catalanes, no en tinguem cap. Als de la resta de les terres catalanes, tret potser d'Andorra, els diria si fa no fa el mateix.

Viviu entre Espira (Alemanya), Barcelona, la Codonyera... Ets una mica de tots aquests llocs...

Sí, i de Turquia, també.

Tens especial predilecció per algun personatge de la cultura catalana?

En tinc un bon munt. I si només n'hagués de dir un, diria en Desideri Lombarte.

Què t'ha ensenyat la vida, fins ara? Que m'agradaria tornar a començar-la.

Quines són les qualitats que admires més d'una persona?

Que siguin capaços de pensar per ells mateixos, perquè si penses per tu mateix, penses bé.

Gràcies, Sigrid! Acaba l'entrevista com vulguis... però amb un punt d'optimisme.

Confiem que els nostres conciutadans i els ciutadans de tot el món aprenguin a pensar per ells mateixos.

Dia de la Dona Rural

// GLÒRIA FRANCINO

El divendres 17 d'octubre el Centre de Serveis Socials de la comarca de Ribagorça va celebrar la tercera trobada del Dia de la Dona Rural i més d'una vuitantena de dones es van reunir a ca del Can de Sopeira. Manuel Iglesias, l'alcalde, va donar la benvinguda a les assistents i va remarcar que la dona és un pilar imprescindible en les cases del món rural. Roque Vicente, president de la comarca, va dir que la trobada se centrava en les associacions femenines perquè es necessiten dones davant dels col·lectius per a canviar les coses i que la dona rural és emprenedora, gestora, política i coneixedora del medi i cal garantir que tingui veu pròpia.

A continuació Marián González, directora de Radio Graus i Benasc, va moderar la taula redona, on hi van participar les representants de diverses associacions:

Pilar Loscertales, Associación de Mujeres de Santa Águeda de Graus. Creada l'any 1995, té unes tres-centes sòcies, és tradicional perquè celebren el sopar de la santa patrona de les dones, a més fan moltes activitats gastronòmiques, lúdiques i solidàries, tallers d'anglès i altres, trobada de boixets... Un cop al mes fan jocs tradicionals per a la gent gran i evitar-li la soledat.

Carmen Hurtado, Asociación Valdeflores de Benavarri. Va començar l'any 2003 i donen xerrades professionals del món rural, sobre consum, cursets de cuina i digitals i per a les festes de Benavarri elaboren postres.

Ana Baeza, Associació Fllo de neu, de Benasc, Ancils, Cerler, Erist. Va nàixer l'any 2004, fan assessorament a les dones sobre temes tecnològics i digitals com ajudar a utilitzar un telèfon mòbil, gestionar la compra d'un bitllet per internet, així com xerrades sanitàries, culturals.

María José Subirá, Las Donisas

Espectacle IGUALmente al Monestir d'Alaó. Amb motiu del dia de la Dona Rural.

G. F.

de Sesué, Sos, Villanova. Creada al 2004 amb motiu de trobar-se un grup de dones va produir-se la sinergia de fer un calendari bilingüe en castellà i benasquès, van traduir el llibre *Cuentos del món enta debán* al benasquès i han escrit altres llibres com *Borrighons i nuessas*, *Quinquillaires i trotamons*, amb participació dels joves explicant els seus viatges, *La dona montañesa* on conten la vida de la dona rural, *L'ome montañés*, *A las nuestras selbas*.

Ana María Mora, Las Quillas de Benasc. Només són 19 sòcies que practiquen aquest joc tradicional de Benasc, exclusivament femení, a l'aire lliure. *Las quillas* són una mena de bitlles amb una bola que pesa prop de cinc kg. Tenen constància de la pràctica d'aquest joc en una fotografia de l'any 1902. La preocupació de l'experta és que les joves marxin afora a estudiar o treballar i no el practiquen i a l'estudi només hi poden anar una vegada o dos a l'any i llavors costa que les nenes s'hi incorporin, tot i que dones que tenen la segona residència a Benasc hi juguen.

Angelines Gabás, Las birllas de Campo. L'associació funciona des de l'any 1989. Són 176 sòcies i les noies joves i les nenes s'impliquen en aquest joc tradicional femení, que és diferent del de Benasc i aprenen frases en ribagorçà. Han assistit a Verona, com les de Benasc, i altres llocs on es fan trobades de jocs tradicionals. Cal recordar que

a Campo hi ha un museu que recull molts dels jocs antics, que ja s'han perdut.

Natalia Aventín, La Fllama Cultural de Benasc. Cerler, el Run, Guaient, Saünc, Castilló de Sos. Creada l'any 2019 per a instaurar un festival amb mirada femenina, la pandèmia va truncar els seus interessos. A diferència de la resta d'associacions són dones joves, amb estudis superiors, moltes han anat a

viure i treballar a la Vall de Benasc i aprenen de les dones d'allí. El seu objectiu és ser protagonistes perquè la dona rural encara no ha canviat tant.

Totes elles van parlar del què comporta viure a un poble, les facilitats: s'hi viu bé, la naturalesa, projectes fets amb el cor, els inconvenients: la sanitat, cal cotxe, la despoblació. Tothom va aprendre de les experiències de les associacions i algunes d'aquestes es posaran en contacte per millorar aspectes concrets, com els viatges entre les de Graus i Benavarri, las Donisas aniran a practicar las Quillas a Benasc...

Després del cafè, al monestir de Santa Maria d'Alaó es va presentar l'espectacle musical *IGUALmente* dels Mosaicaires de Graus i Inma Carné, la cantant. El seu repertori rau en música feta amb instruments casolans: un morter, cassoles, panderos, guitarres fetes amb caps, salteris, flautes, branca d'arbre, mandíbula d'un cavall, elements insòlits que acompanyen cançons populars: «El Joan petit quan balla», poemes de Rosalía de Castro, «La tararara...», «Llorona», sempre fent referència al desig de la igualtat de la dona en la societat i de dones carismàtiques.

La jornada de la Dona Rural va concloure amb un dinar exquisit al restaurant Rocamora d'Areny mentre les dones portaven converses del món en general.

Temps d'escola·19

TARDOR 2025

MONOGRÀFIC CRA DOS AGUAS

Eina didàctica per a l'aula aragonesa de parla catalana

Amb la col·laboració del Seminari Autònom de professors i professores de llengua catalana a Aragó

Edita:
Iniciativa Cultural de la Franja
Coordinació:
Pepa Nogués Furió
Pietro Cucalón Miñana
Disseny/impressió:
Terès & Antolín
Dip. Legal: TE-189-2016
tempsdescola@gmail.com

Editorial

Un nou format de *Temps d'escola*

Amb aquest número encetem un nou format de la revista *Temps d'escola*, ara monogràfica i dedicada a un sol centre, amb un apartat final de notícies d'arreu. Aquest canvi vol integrar més la revista a les escoles i donar un major protagonisme a l'alumnat com a reporters. Així, cada número permetrà conèixer a fons un centre que, alhora, l'haurà incorporat a la seua programació com a projecte educatiu.

Una escola rural entre dos aigües

El CRA Dos Aguas, o CRA Dos Aigües com en diuen els vilatans, és una escola rural compartida entre Favara i Nonasp. El nom prové del fet que aquests pobles es troben entre dos rius, el Matarranya i l'Algars, que conflueixen a Nonasp. En total, hi estudien 127 alumnes, una mica més de Nonasp que de Favara. A Favara hi ha quatre aules: una d'infantil i una per

cada cicle de primària. A Nonasp, tenen les mateixes aules per a primària, en canvi a infantil n'hi ha dues: una per als de tres i quatre anys i una altra per als de cinc.

Volem agrair al centre la bona acollida i entusiasme amb la revista. El seu dinamisme, ple de projectes, i l'esperit sempre col·laboratiu de la mestra de català, Yolanda Miravall, ens van fer escollir-los per iniciar aquesta nova etapa de la revista com a mostra de les escoles rurals on s'impartix català. Ha estat una experiència preciosa escoltar les propostes enginyoses dels sagals i sagales i veure l'energia i emotivitat amb què explicaven projectes i vivències a l'escola, normalment felices, tot i que en algun cas també de ben difícils.

Experiències escolars des de l'àrea de català

La Castanyada

Per a Tots Sants, els nens d'infantil, amb l'ajuda de les famílies, preparen els panallets amb què tota l'escola celebrem la Castanyada, menjant també castanyes, i ballem la cançó. A l'endemà, celebrem Halloween i nos disfressem. A més, a Favara els nens més grans preparen un túnel del terror.

Isaac Cervera i Daniel Valen, 6é curs, i Isabelle Huera, 5é curs (Favara)

Sant Antoni

Per Sant Antoni, no falta mai la foguera i una bona rostida a la brasa.

El dia de la Llengua

Cada any col·laborem amb el projecte intercentres del dia de la Llengua Materna. El 2023 vam teixir entre totes les escoles una llengua ben llarga.

El tronc de Nadal

Per Nadal aquí ens visita el tronc de Nadal. Durant una setmana li donem menjar i, quan ja està preparat, li cantem la cançó i li peguem, fluixet, perquè nos cague alguna coseta.

Projecte de teatre

L'any passat van començar un projecte de teatre amb els sagals de segon cicle. Junts, nos vam inventar una història que després vam convertir en un guió de teatre i, a final del curs, vam fer una representació per a tot el poble.

Los nostres pobles

Monuments destacats

Lo Museu de Nonasp

Lo Museu Etnològic de Nonasp està ubicat a un edifici format per diverses cases que han condicionat l'Associació Amics de Nonasp i han restaurat, a més, les peces exposades.

A les diverses plantes, es poden apreciar els usos i costums d'un passat no tan llunyà a través de 30 espais i més de 600 metres quadrats d'exposició amb objectes de la societat tradicional que conviden el visitant a un viatge en el temps.

Eva Roc, 6é curs (Nonasp)

L'ermita de Nonasp

Es diu ermita de la Mare de Déu de les Dos Aigües i és una construcció barroca construïda al segle XVIII amb parets de carreus i maçoneria. Té una planta de creu llatina i és d'una sola nau.

Està situada entre els rius Matarranya i Algars, just abans de la seua confluència, i d'ací li ve el seu nom.

Evelyn Postolache, 6é curs (Nonasp)

Personatges

Lo meu millor amic: Àlex

No podíem fer aquesta revista sense dedicar un record sincer al nostre company Àlex, que ens va deixar l'any passat. L'Àlex va ser un xiquet extraordinàriament valent. Ens va ensenyar, sense pretendre-ho, una lliçó de força, de coratge i d'amor per la vida. La seua capacitat per continuar somrient, fins i tot en els moments més difícils, és un exemple que guardem al cor.

La seua manera de ser, la seua energia i el seu somriure continuaran presents entre nosaltres, com una llum que no s'apaga.

Yolanda Miravall, mestra de català del CRA

Àlex i jo sempre estàvem junts. Ens agradaven les mateixes coses: el futbol (lo Saragossa, clar!), el motocròs, pescar i anar amb bici. Per a mi no era un amic, era un germà.

El pitjor moment de les nostres vides va ser quan li van diagnosticar el càncer. En va tindre moltes vegades i lo va guanyar sempre. Però al final li va tornar i ara ja no està amb nantres.

Te vull molt Àlex!

Yeray García, 5é curs (Nonasp)

Entrevista a Pilar Valén Bañeras

Esta dona inquieta i curiosa s'ha dedicat en cos i ànima a la família i al treball i, entremig, encara ha trobat temps per les associacions i per la seua gran afició: la poesia. Amb un llenguatge senzill, directe i ple d'alegria sap arribar al cor de totes les persones.

Quants anys lledes fent poemes?

Vaig escomençar als 54 anys, tard perquè abans treballava molt a casa i a les granges.

Quan vas començar a publicar llibres?

Als 60 anys vaig editar per la meua qüenta el meu primer llibre.

Quants llibres has publicat?

Hai fet cinc llibres.

Quin va ser el teu primer llibre?

No li vaig posar nom per pensar que s'enriurién...

I quin va ser el teu últim llibre?

Un en què vaig fer-ne un resum de tots els anteriors.

Quin és el teu poema preferit?

"El esposo", està a tots los llibres.

Com t'inspires per a fer poemes?

No ho sé, encara no he borrrat mai cap poesia...

Sobre què van els teus llibres de poemes?

D'amor, en totes les espècies i maneres.

Quin ha set el teu millor premi per fer poemes?

Ui, no puc ni comptar-los perquè no hai tingut ni temps d'arreglar-los! -Respon fent broma.

Has fet alguna exposició dels teus llibres?

No exactament, però sí que hai fet presentacions i en vaig vendre molts el dia de les Favaroles.

Per acabar, ens podries dir alguna dita popular?

"A la vora del riu, mare, m'hai dixerat les esparidenyes. Mare, no li ho digos al pare que demà aniré a per elles!"

Sheila Brunet, 6é curs (Favara)

Activitat destacada

Concurs Tísner de Creació de Jocs en Català

El nostre CRA llevam tres anys presentant els nostres jocs en aquest concurs i aquest any sirà ja el quart. Els tres anys hem guanyat un accèssit: el 2n, el 1r i el 3r, per aquest ordre. L'any passat va ser molt emocionant perquè vam organitzar una sortida i tota l'escola vam anar a Barcelona per assistir a la gala dels premis.

El concurs pretén mostrar la faceta lúdica i creativa de la llengua catalana, per a la qual cosa els participants han de crear un joc inèdit en català. Així, alhora que gaudim aprenem sobre totes

les destreses de la llengua. S'adreça a l'alumnat de 10 a 14 anys i tenen com a premis súperjocs per a l'escola. Per poder participar-hi es necessiten uns requisits: un vídeo amb les instruccions, un vídeo de com es juga, les instruccions, les normes i una imatge del contingut.

Aquest any també presentarem 2 jocs per cada població. Hi estem treballant molt i aguardam que sigui una gran sorpresa i que guanyem algun accèssit. I, si no, l'important és participar...

Luis Panillo i Marc Taberner, 6é curs (Favara)

Aquests són els jocs que vam presentar l'any passat, dos d'ells van obtenir el premi 3r Accèssit. Si entreu al codi QR podreu veure el vídeo amb la demostració del joc.

5è CRA Dos Aigües de Nonasp

6è CRA Dos Aigües de Nonasp

6è del CRA Dos Aigües de Favara

5è del CRA Dos Aigües de Favara

El passat mes de maig vam fer una excursió a Barcelona per assistir a l'acte de lliurament dels premis 2025. Aquí en podeu veure un resum: <https://share.google/rFF5x-PxzNQo2fFUDJ>

Com es diu a cada lloc? 'Dragó'

El seu nom generalitzat és dragó i també trobem com a variacions locals adragó o an-dragó. Però a Favara i a Nonasp l'anomenen ben diferent: redolí i revolví, respectivament. Aquests noms, segons el filòleg Pere Navarro, podrien ser etimologies populars creades a partir de la variant dragolí. Un altre nom suggerent és drap-d'Aragó, recollit a la Pobra de Massalua (Tarragona). Com li dieu vosaltres?

Dibuix:
Daniel Guirao,
5é curs (Nonasp)

És un animal molt bonic que s'encontre a les parets o als arbres i són molt ràpids i àgils; segurament d'ahí els ve el nom de redolí o revolví, com un remolí de vent.

En què es diferencia d'altres reptils? (Escolta l'àudio al codi QR per descobrir-ho)

"Lo redolí és quan lo lagarto que n'hi ha és xiquinín i normalment és regordet. En canvi, la sargantalla és llarga i fina; i, normalment, la coa inclús més llarga que el cos. I l'esfardatxo ja s'utilitza quan ja és molt gran i medix com a dos pams. Lo drac d'Aragó és lo sinònim de redolí."

Isaac Cervera, 5é curs (Favara)

Cartes dels lectors

Un col·legi nou

Soc d'Ucraïna i fa tres anys que visc a Nonasp, des que al meu país va començar la guerra.

Lo meu col·legi d'allà era distint en algunes coses. Després de cada assignatura teníem uns 15 minuts de descans. Hi havia menjador però no podíem anar, ens portaven lo menjar a la nostra taula d'estudi. També, ens podíem quedar a l'escola en acabar perquè si els pares tenien treball pugueren anar a buscar-nos més tard. Ah, crec que lo nivell era més complicat!

Ara m'agrada aquest col·legi. Em van acollir molt bé i em van fer un mural sobre el meu país que em va animar molt. També he pogut estudiar català. Vaig aprendre castellà molt ràpid i com que també m'agradava el català vaig dema-

nar d'apuntar-me a l'assignatura. Gràcies a tots!

Nastia Sokorina, 6é curs (Nonasp)

Lo que més m'agrada del meu col·legi

El col·legi de Nonasp és bastant gran. A l'entrar, hi ha un pati per als petits que té un gronxador i un tobogan molt empinat. Després, a dins, es pot veure el despatx del secretari, a l'esquerra hi ha els banys i a la dreta un passadís que comunica amb les aules. A l'altra part de l'edifici, hi ha un pati per als grans que és molt i molt gran.

Lo que més m'agrada del meu col·legi és el pati dels grans: pots jugar, parlar i córrer amb tots els amics.

Ana Castillejo, 5é curs (Nonasp)

Projectes educatius del CRA

Jornades "Más que palabras"

Aquest any hem celebrat la desena edició de les jornades "Más que paraules", un projecte organitzat al mes d'octubre des del CEIP Virgen del Portal (Maella). Gràcies a aquesta iniciativa, cada any un escriptor, il·lustrador o professional del món de la comunicació visita els col·legis de la comarca. A més, les jornades continuen el cap de setmana a Maella on es pot gaudir d'activitats al voltant de la lectura i l'art.

Ajla myftiu i Martín Rangel, 5é curs (Nonasp)

Enguany hem tingut la visita de Dani Albiac qui ens va endinsar en el fascinant món del doblatge.

La carrera de la Pau

Amb motiu del dia de la Pau, organitzem una carrera solidària en què participa tota l'escola: els de primer fan mitja volta, els de segon en fan una, els de tercer dos, els de quart donen tres voltes i els de cinqué i sisé quatre.

La recaudació la donem a l'associació ASPANOIA per als xiquets amb càncer.

Marc, Luis, Iker i Octavio, 6é curs (Favara)

Museu d'Art

A Favara teníam un pintor que es dieve Virgili Albiac i amb motiu d'això cada any fem un museu d'art a l'escola. Nantres pintam quadres a mà i després los exposem. Preparem cartells publicitaris, els pengem pel poble i la gent pot visitar el nostre col·le per a vore les nostres obres d'art. La darrera volta va estar dedicat a la pintora Lorena Villegas.

Octavio Andreu kryz i Iker Taraboanta, 6é curs (Favara)

Notícies d'escola a escola

Les escoles d'Areny i Montanui celebren Sant Jordi

Amb un drac fet de materials reciclats i unes roses d'elements naturals, aquestes dos escoles van decorar el centre per a celebrar Sant Jordi i van conèixer de ben a prop el conte de la llegenda en forma de poesia.

Intercanvi amb Menorca

L'IES Bajo Cinca de Fraga va fer entre els mesos de març i maig del curs passat un intercanvi lingüístic amb l'IES Pasqual Calbó i Caldés, de Menorca. Pel que fa als de Fraga, van participar-hi l'alumnat bilingüe català de 2n d'ESO.

Castanyada gourmet a l'EOI d'Alcanyís

Enguany han celebrat aquesta tradició amb un convidat de luxe que els va oferir un taller creatiu de panells: Xavier Martín de l'hotel Palacio Barón de Andilla, a Valdealgordá.

Centres aragonesos on s'ensenya català

Ribagorça Oriental

CPI de Benavarri, CEIP d'Areny i CEIP de Montanui

CRA La Llitera

Albelda, Alcampell, Castellonroi, Estopanya

CRA Altorricón (La Llitera)

El Torricó, Algaíó, Vensilló

TAMARIT DE LLITERA (La Llitera)

CEIP San Miguel • IES La Llitera

SAIDÍ (Baix Cinca)

CEIP S. Juan Bautista • Aula de primer cicle d'ESO

CRA Ribera del Cinca

Torrent de Cinca, Vilella de Cinca, Miralsot, Llitera

FRAGA (Baix Cinca)

CEIP María Moliner • CEIP Miguel Servet • CEIP San José de Calasanz • Colegio Santa Ana (concertat) • IES Bajo Cinca • IES Ramón J. Sender

MEQUINENSA (Baix Cinca)

CEIP Mª Quintana • IES Joaquín Torres

FAIÓ (Baix Aragó-Casp)

CEIP Ntr.^a Sr.ª Del Pilar

CRA Dos Aguas (Baix Aragó-Casp)

Favara, Nonasp

MAELLA (Baix Aragó-Casp)

CEIP Virgen del Portal
IES Baix Matarranya

CRA Matarranya (Matarranya)

Calaceit, Massalió, la Vall del Tormo

CRA Algars (Matarranya)

Queretes, Lledó d'Algars, Arenys de Lledó, Beseit

CRA Alifara (Matarranya)

La Freixneda, la Portellada, Ràfels, Valljunquera

VALL DE ROURES (Matarranya)

CEIP V. Ferrer Ramos • IES Matarraña

CRA Tastavins (Matarranya)

Pena-roja, Mont-roig, Fondespatla, la Sorollera

CRA Olea (Bajo Aragón/Maestrazgo)

Aiguaviva de Bergantes, la Ginebrosa, Bordón

EOI Ignacio Luzán

(Montsó, Cinca Medio)

EOI Fernando Lázaro Carreter

(Saragossa)

EOI Alcañiz (Alcanyís, Bajo Aragón)

Universidad de Zaragoza

Departamento de Lingüística y Literaturas Hispánicas.
Facultad de Filosofía y Letras

L'Academia Aragonesa de la Lengua crea la seua pròpia revista científica

// REDACCIÓ

L'Academia Aragonesa de la Lengua i la Universitat de Saragossa signen un conveni de col·laboració per promocionar les llengües pròpies d'Aragó

El president de l'Academia Aragonesa de la Lengua, Javier Giralt, i la rectora de la Universitat de Saragossa, Rosa Bolea, van signar el 23 de juliol d'enguany a la sala Amar i Borbón de l'Edifici Paraninf un conveni de col·laboració entre les dues entitats. D'aquesta manera, es va materialitzar un desig manifestat per ambdues institucions des de feia gairebé un any, que va quedar aturat per la convocatòria de les eleccions al rectorat de la universitat saragossana.

L'objectiu d'aquesta aliança és la col·laboració per fomentar l'ús, la protecció i la promoció de les llengües pròpies d'Aragó (aragonès i català) dins l'àmbit universitari. Per això, les dues institucions acadèmiques realitzaran juntament activitats de caràcter cultural, educatiu, editorial i científic i tindran accés recíproc als fons bibliogràfics i documentals per al seu ús en la creació de còrpora i en el desenvolupament de tecnologies de processament del llenguatge natural.

A més, l'Academia Aragonesa de la Lengua assessorarà la Universitat de Saragossa en temes relacionats amb l'ús correcte de les llengües i modalitats lingüístiques pròpies i amb la promoció social, així com en la revisió i la traducció d'aquells textos que les dues parts consideren d'interès. D'altra banda, amb aquest conveni la Universitat de Saragossa es compromet a emprar les llengües pròpies d'Aragó i a seguir la norma lingüística establerta per l'Acadèmia, complint així amb el que indica la Llei 3/2013 de 9 de maig, d'ús, protecció i promoció de les llengües i les modalitats lingüístiques pròpies d'Aragó. Confiam que aquest compromís es faci plenament realitat, especial-

ment en aquelles matèries amb continguts directament relacionats amb el català i l'aragonès.

Novetat editorial

Durant els quatre anys d'existència, l'Academia Aragonesa de la Lengua ha dut a terme diverses activitats, ha estat present en els mitjans de comunicació i ha creat un portal web públic, on es pot trobar informació sobre la institució, els acadèmics i les notícies que es generen al seu voltant (<https://academiaaragonesadelalengua.org/>). També ha encetat una línia de publicacions de caràcter acadèmic, científic i divulgatiu amb el llibre *Ortografia de l'aragonès* (2023), el qual recull la que, des de llavors, és l'ortografia oficial i de referència per a les institucions i tots els usuaris de la llengua aragonesa.

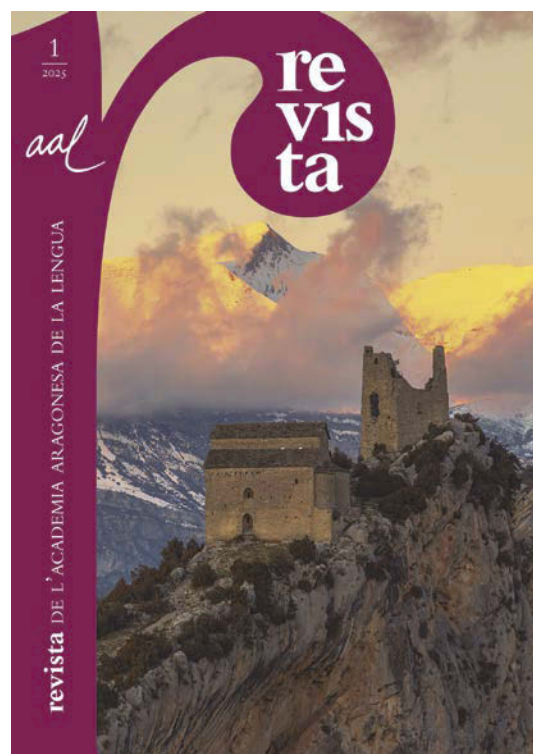
Però, l'Acadèmia ha volgut donar un pas més amb la publicació d'una revista científica: *Revista de l'Academia Aragonesa de la Lengua* (RAAL), que naix amb l'aspiració de promoure la recerca sobre l'aragonès i el català com a llengües pròpies d'Aragó, i de divulgar aspectes lingüístics i literaris que són d'interès, no només per als estudiosos, sinó també per a la societat aragonesa en general. Amb aquest primer número de RAAL s'inaugura una drecera que permetrà potenciar l'interès i

la reflexió a l'entorn de tots aquells aspectes que atenyen a aquestes dues llengües. En aquest sentit, RAAL vol convertir-se en un fòrum de debat on s'aborden científicament qüestions de tanta importància per al futur de l'aragonès i el català a la Comunitat Autònoma d'Aragó, per a la seua dignificació, promoció, revitalització i normalització social.

La *Revista de l'Academia Aragonesa de la Lengua* està a disposició de tothom al portal web <https://revistas.academiaaragonesadelalengua.org/raal/ca/>. I ja es poden enviar propostes d'articles per al següent volum a través de la mateixa plataforma (<https://revistas.academiaaragonesadelalengua.org/raal/ca/about/submissions>) o de l'adreça electrònica de la revista (revistas@academiaaragonesadelalengua.org).

José Ramón Beltrán,
Rosa Bolea,
Javier Giralt
i M.ª Luisa Arnal en l'acte de signatura.

AAL

Dia Europeu de les Llengües a Saragossa

// MARIÀ ÁLVAREZ

El passat dijous, 25 de setembre va tindre lloc al centre cultural Joaquín Roncal de Saragossa un íntim i emotiu acte per celebrar el Dia Europeu de les Llengües, instaurat fa unes dècades pel Consell d'Europa per a reivindicar l'ús i la protecció institucionals les més de dues-centes llengües autòctones que es parlen en el nostre continent, a més de les parlades per les persones originàries d'altres latituds.

L'acte estava organitzat per l'associació cultural Rolde de Estudios Aragoneses amb la col·laboració de la Fundació CAI i el servei de biblioteques de la DPZ.

La representant de Rolde, Chulia Ara presentà l'acte, i posà l'accent, en l'obertura, de la nul·la acció desenvolupada en aquests últims dos anys pel govern d'Aragó, "que no ha destinat en matèria de política lingüística recursos, ni econòmics ni humans, per a complir la Constitució, l'Estatut d'Autonomia, la Llei de Llengües i els requeriments del Consell d'Europa".

A continuació es va llegir el Manifest d'aquest any, en castellà, per la mateixa Chulia Ara; en català, per part de Màrio Sasot, i en

aragonès, a càrrec d'Álex Pardos. Aquest manifest ha estat firmat per una cinquantena d'entitats culturals i cíviques de tot Aragó, entre les quals hi eren les franjolines Ascum, IEBC, ICF, CERib, Amics de Nonasp i les saidinenques Lo Branquil i Fem Memòria. Després, dos dels membres del grup alt aragonès La Orquestina del Fabirol, Elena Requejo y Roberto Serrano, van presentar tres bells videoclips enregistrats amb la seua pròpia música i de temàtica molt diversa. Un era Tiedas, referit a les tel·lúriques falles de foc de la nit de Sant Joan, una tradició que encara es conserva

Alex Pardos, llegeix el manifest en aragonès
MÀRIO SASOT

en molts llocs d'ambdues cares del Pirineu, Altre era Cascabillamen, on es recrea el ja quasi desaparegut costum de la transhumància. I finalment, Cuan me bufe la muerte, amb una temàtica més personal, referida als últims desitjos per quan un es mori.

Els assistents van sortir de l'acte trasbalsats i emocionats per la música i les impressionants imatges i amb ganes de lluitar per unes llengües, l'aragonès i el català, que en ple segle XXI poden acabar desapareixent si les institucions públiques no els hi donen suport.

Un dels videoclips
MÀRIO SASOT

ENTRE DOS AIGÜES

Pilar (ella i ell) // Marina d'Algars

Soc feminista, d'esquerres, parlo aragonès i català i desfilo en l'ofrena de flors a la Verge del Pilar. Així va començar la intervenció de María Longás a la presentació del llibre *El Pilar, identidad y mito. Análisis desde la historia y la antropología*, publicat per la fundació Gaspar Torrente amb la col·laboració la DPZ, Delegació d'Arxius i Biblioteques. Vaig acudir a l'acte per l'assumpte i pels autors. Un llibre coordinat per Nacho López Susín amb col·laboradors que aporten diferents temes amb rigor científic, que mostren aspectes i reflexions sobre un fet que en situa en la història amb claus diferents per a interpretar-la, com José Ramón Bada, entre d'altres. Però no vull parlar del llibre que recomano, vull centrar-me en els noms propis que fan referència a persones. Nacho va començar la seua intervenció amb una referència al periodista Guillermo Fatás, qui, en un article a l'*Heraldo de Aragón*, menyspreava el nom de Pilara amb paraules com aquestes: «usat en *baturrades* de gust discutible i en retorns impostats a un etnicisme suposadament castís i originari sense fonament». A més de autors com Arnal Caveró o Luzia

Bueso, que ja parlen del nom en diferents publicacions, les professores Pilar Lahoz i Chulia Ara i en Nacho, van fer investigacions al registre civil i van trobar que a segona meitat del segle XIX hi ha xiquetes batejades amb el nom de Pilara, també xiquets. Això em va portar al meu poble, on resulta que tenim Pilara i Pilaro, com a nom i com a referent de la casa. També vaig pensar en una situació que es donava quan la meua edat no era per a raonar. Resulta que lo secretari de l'ajuntament, encarregat del registre civil, i també al registre parroquial, inscrivía les criatures amb el nom en castellà: José, Josefa, Manuel... però des del primer dia se'ls anomenava pel nom en català: Josep, Josepeta, Manel, Vicent... La dictadura negava la llegua pròpia, la nostra, els funcionaris ho registraven tot en castellà, però la gent, «lo poble», utilitzava el nom significatiu que eixia del cor. Aprofito per a dir que també del cor els va eixir als meus pares registrar-me amb els noms de les iaes i de la mare; massa càrrega d'energia. Per això el vaig acurtar i, d'aquí cap allà on vaig o escric, cascú m'anomena com l'ix.

El Nou Congrés de Cultura Catalana posa l'accent en l'ús de la llengua

// PEPA NOGUÉS

Els passats dies 27 i 28 de setembre van tenir lloc a Alcanar les Jornades de la Llengua: *On som i on anem?* Durant dos dies, esta població del Montsià es va convertir en la cruïlla on es van aplegar actors culturals de les Terres de l'Ebre, principalment, i també d'arreu del domini lingüístic, representants de diferents sectors: des de la universitat, amb la Rovira i Virgili, fins a entitats públiques com l'Institut Ramon Muntaner i privades com Òmnium Terres de l'Ebre, el Centre d'Estudis dels Ports o, des de la Franja, l'Associació Cultural del Matarranya. També hi van participar editorials consolidades com Onada i altres especialistes en la llengua des de diverses perspectives (sociolingüística, dialectologia, educació...). Un ampli ventall de participants que van incentivar el debat sobre l'estat actual i les perspectives de futur de la llengua catalana en el marc dels actes del nou Congrés de Cultura Catalana, un espai obert i participatiu arreu del territori amb motiu de la commemoració del 50è aniversari de l'històric Congrés de Cultura Catalana (1975-1977).

La jornada va començar amb una taula redona sobre la situació actual de la llengua i continuà amb una altra centrada en el seu futur, per reflexionar, a la tarda, sobre el món editorial i periodístic del territori. L'endemà, les jornades van prosseguir amb diferents ponències sobre dialectologia i van cloure amb un recital poètic en què la Franja també va ser present de la mà de Desideri Lombarte, recitat pel també escriptor Vicent Pallarés.

Des de la Franja, vam participar en la taula sobre el món editorial. Jo mateixa, com a portaveu de l'ASCUMA i coordinadora de Temps d'Escola, vaig ser l'encarregada de presentar les publicacions de la nostra entitat, així com la revista *Temps de Franja*. Certament, sembla un miracle el gruix i la qualitat de la producció editorial de les

associacions culturals del territori catalanòfon a l'Aragó, si tenim en compte el buit institucional — especialment l'actual — i el baix nivell de competència escrita i lectora en la llengua materna en un territori on no és oficial. A parer meu, cal destacar dos grans aspectes que han afavorit este volum de publicacions al llarg d'estos quaranta anys i escaig des de l'Estatut d'Autonomia: la unió de forces i la transversalitat de temes i grups d'edat. Em referisc a l'encert que van mostrar les petites associacions culturals de cada poble en aglutinar-se en associacions comarcals, com és el cas de la formació de l'ASCUMA el 1989, i estes, al seu torn, en altres de supracomarcals, com la Iniciativa Cultural de la Franja el 2003. Això va permetre passar de les petites revistes locals en fotocòpies a les col·leccions de llibres i a la nostra publicació periòdica de referència, *Temps de Franja*, que va més enllà dels monogràfics de llengua i cultura — també necessaris — per a tractar en la nostra llengua qual-sevol tema d'interès de l'actualitat i complementar-se, a més, amb els suplementes *Styli locus* i *Temps d'Escola*, per donar protagonisme també als lletraferits i als infants, respectivament.

Durant les jornades es van aportar reflexions molt interessants. Pel que fa a les varietats lingüístiques, Òscar Palau, de la recentment creada associació Posa-hi tu l'accent, va afirmar que la millor manera de defensar la unitat és promoure'n la diversitat. En el mateix sentit, Pere Navarro —un dels autors del nou mapa lingüístic del català— va sentenciar amb una afirmació contundent que bandeja tot prejudici lingüístic: «Tots parlem una variant dialectal».

Dos moments de les Jornades
RICARDO GASCÓN

Pel que fa a la conservació de l'ús de la llengua, Miquel Àngel Pradilla, membre de la Secció Filològica de l'IEC, va exposar que «el català se salvarà on hi haja majories socials». Però, este objectiu topa amb una gran dificultat, com apuntava el filòsof i activista per la llengua Martí Monllau: «No tenim un conflicte lingüístic, sinó un conflicte polític. Patim una subordinació lingüística on ja no cal la repressió, perquè ja ens autoreprimim nosaltres mateixos». D'això, malauradament, en sabem força a l'Aragó, on les entitats culturals fem el que podem —que no és poca cosa—, però encara insuficient. Amb tot, trobar-nos, reflexionar i fer xarxa amb la resta del territori del domini lingüístic és, sens dubte, una porta oberta a l'esperança. Per això, cal donar l'enhorabona a l'organització per esta iniciativa tan necessària.

Per a més informació us recomano visitar: <https://noucongres.cat/>

La llengua més enllà de l'estat

// JORDI MARÍN

Definir què és un estat és una qüestió que, malgrat tenir una definició acadèmica, està plena de matisos que fan que continuament s'hagin d'introduir esmenes per tal d'incloure-hi tot el ventall de variants que hom pot trobar al món. Totes tenen, però, un denominador comú, el monopoli de la violència. Trobarem repúbliques, democràcies, regnes, fins i tot monarquies parlamentàries (sic) però totes coincideixen en reconèixer per a elles i per a les altres el dret d'exercir violència (quan calga) sobre les seues poblacions.

Quan el que et determina com a estat és aquesta potestat d'exercir violència per fer complir una legislació (imposada o acordada amb diferents nivells de profunditat) sobre una població que no el sent (l'estat) com a propi, és a dir, no se sent en la seua totalitat part d'una comunitat amb uns referents comuns, l'estabilitat de l'estat trontolla. Es percep com quelcom artificial i impostat i els conflictes estan servits.

Els estats tenen llavors dues vies per combatre aquesta situació, exaltar (quan no crear) uns referents comuns (l'esport és ben útil per a això) i uns mites fundacionals, d'una banda, i desmantellar qualsevol referent o mite que puguin tenir només una part de la població sobre la que s'exerceix l'autoritat i que diferencia a eixa part de la resta ni que siga en uns pocs matisos culturals.

És des d'aquesta perspectiva que hem d'analitzar l'atac furibund perpetrat pel govern valencià contra el català aquests darrers mesos. Lluny de voler defensar el valencià com a llengua pròpia dels valencians, totes les mesures preses van en la línia de aprofundir en el secessionisme lingüístic i des d'una catalanofòbia desacomplexada. I quan dic catalanofòbia hi incloc el valencià com a variant dialectal de la llengua catalana, es tracta d'un cas d'autoodi de manual. Només així podem entendre que s'haja iniciat el tràmit per a excloure la ciutat d'Alacant del domini lingüístic valencià; que s'haja modificat l'accent en el topònim oficial de la ciutat de València; que s'haja

Pancarta reivindicativa de l'Aplec a Cincorres
JORDI MARÍN

proposat la censura d'autors en llengua catalana no nascuts al País Valencià; que s'haja proposat l'exempció d'examinar-se d'una de les dues llengües oficials a les EBAU (podeu imaginar-vos quina n'eixirà perjudicada); que s'haja proposat el canvi de nom de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua per el d'Acadèmia de la Llengua Valenciana (ací no hi té cabuda la propietat commutativa, l'ordre dels factors sí que importa) i el que queda per venir. Mesures totes elles per a arraconar el valencià, el nostre català, per a dividir la catalanofonia, per a dinamitar aquell referent comú que tenim els catalanoparlants independentment d'on hem nascut i vivim i que ens fa sentir com a casa. Per a, en definitiva, destruir la nostra llengua, la nostra pàtria, perquè qüestiona obertament la seua.

S'ompliran la boca de dir que defensen el valencià, però el cert és que només treuen la llengua a passejar amb tres finalitats: com a cortina de fum per a tapar altres vergonyes i així desviar l'atenció mediàtica (ara mateix ocultant la gestió catastròfica de la DANA); per a provocar gratuïtament els valencianoparlants (ve-

geu sinó el cartell oficial del darrer 9 d'octubre); i per a alimentar l'imaginari col·lectiu amb la idea que el valencià sempre és un problema. I de pas, el destrueixen poc a poc. Es mina un dels principals referents que amenacen l'estat, perquè així és com viuen l'existència d'una diversitat lingüística: com una amenaça al seu marc mental uniformador i imperialista.

Potser haurà semblat exagerada la darrera afirmació, però si analitzem les declaracions que va fer Isabel Díaz Ayuso en referència a la immigració, crec que s'entendrà millor. Deia la presidenta madrilenya que no es podia considerar els llatinoamericans com a immigrants justament per la

seua condició de llatins. O dit d'una altra manera, parlen castellà i són fills de territoris que van pertànyer a l'imperi espanyol, per tant són espanyols en tant que no són immigrants. Subtil manera de reconèixer la importància d'una llengua per a definir la identitat d'una comunitat humana i, al mateix temps, reconèixer implícitament l'existència d'altres en els mateixos termes. Tenen clar que una d'aquestes comunitats humanes és la que parla català i que hem convingut anomenar Països Catalans. Una comunitat que, malgrat no tenir estat propi, ens hi reconeixem (i ens reconeixen vist com actuen) com a tal.

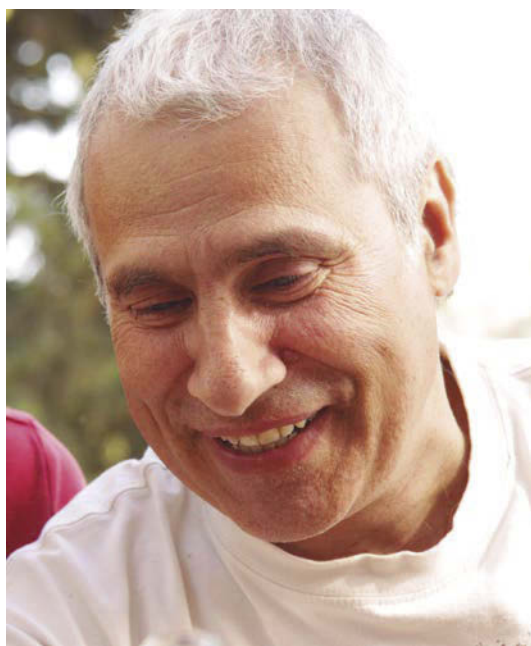
Així que com a comunitat lingüística que som hem de viure amb la mateixa intensitat i indignació els atacs a la nostra llengua que es produeixen a València com els que es produeixen a la Franja, a les Illes, al Principat o a Perpinyà. Tot forma d'una estratègia única de destrucció d'una identitat lingüística que els impedeix exercir la seua voluntat d'arraconar-la fins a la irrellevància. De tota la catalanofonia depèn que n'ixquen victoriosos o que fracassin una vegada i una altra.

Hipòlit Solé Llop en el record

// CARLES SANCHO

El passat 15 d'agost ens deixava el nostre amic Hipòlit Solé Llop, després d'una llarga malaltia que l'anà limitant a poc a poc fins el desenllaç final. L'enterrament va ser un acte d'acomiadament que va aplegar molts amics i coneguts, que no es van voler perdre l'últim adeu a l'actiu i valent veí, estimat i valorat per tothom. Treballava en l'empresa que ell mateix havia constituït: l'Assessoria de Nonasp. A part de la seua faena professional, havia assumit un compromís social amb la llengua catalana, la seua població i la cultura en el sentit més ampli del terme. Col·laborarà amb la revista local Lo Portal, fundada el 1984, i el 1991 serà el responsable de la seua edició. El 1994 participarà en la constitució de la Televisió de Nonasp amb altres companys. Aconseguiran emetre més de 200 programes, sempre en la llengua pròpia de la vila, cosa lògica, ja que era la mateixa dels espectadors.

Eixe mateix any es farà càrrec de la presidència de l'Associació Cultural del Matarranya, en un moment en què passava per una situació complicada. Aquesta presidència la deixarà el 2008, després

Hipòlit Solé Llop
CARLES TERÉS

de 14 anys, tot i que que seguirà formant part de la Junta. Durant la seua presidència serà l'etapa en què Ascuma publicarà més llibres, revistes i CDs. Un any després, amb altres nonaspins, formaran l'Associació Amics de Nonasp, en què el seu gran projecte serà la constitució del Museu Etnològic, que iniciaran el 1998. Altres activitats de l'entitat seran l'edició

de llibres, la publicació del mapa toponímic de la població i l'edició de la revista local L'Eixam. El museu s'anirà expandint fins arribar actualment als 700 m2 d'espai expositiu, després de 27 anys de vida. L'Associació Amics de Nonasp es convertirà en el motor cultural de la vila: xerrades, actuacions, presentacions, passejades, taules redones... A part de l'àmbit cultural, Hipòlit participarà també intensament en la vida política i formarà part del consistori de la vila com a regidor per la Chunta Aragonesista durant dos legislatures, i a la comarca del Baix Aragó-Casp serà escollit com a conseller de Cultura durant una legislatura pel mateix partit polític.

La 32a Trobada Cultural del Matarranya es va fer enguany a Nonasp per recomanació seua, com manifestà ell mateix en l'anterior convocatòria a la Torre del Comte, on va participar, i se'l va veure molt il·lusionat en què la trobada tornés al Baix Matarranya. Així que vam aprofitar l'ocasió per poder homenatjar-lo, amb la col·laboració d'Amics i l'Ajuntament, com es mereixia: a la seua estimada vila i en la seua llengua.

Ha mort Joaquín Salleras Clarió (1949-2025)

// REDACCIÓ

L'historiador i investigador fragatí Joaquín Salleras Clarió ens deixà el propassat di lluns 27 de setembre als 76 anys. Mestre, Llicenciat en Psicologia i en Història, es va doctorar en Història Medieval i Moderna per la Universitat de Barcelona el 2006 amb la tesi "La Baronía de Fraga (1387- 1458)". La seva trajectòria acadèmica i professional també inclou la carrera

Joaquín Salleras
ARXIU

com a docent en centres de Barcelona, combinant sempre la docència amb la recerca i la divulgació.

Apassionat pel passat de la seva ciutat natal, va publicar llibres, articles i conferències centrats en Fraga i el Baix Cinca, convertint-se en una figura fonamental per comprendre la història i la cultura local. La seva obra inclou títols com Fraga medieval, Anécdotas

históricas de Fraga y comarca, La huella del temple en el Bajo Cinca i Mequinenza, señoríos medievales (1149 1626).

La seva mort ha suscitats nombroses mostres de condol, i des de les associacions amb què col·laborava, entre elles l'IEBC, el recorden com un "infatigable divulgador de la història i mestre que mai va perdre la seua essència". I també consideren que "el buit que deixa serà immens, com ho és l'enorme quantitat de tasques d'estudi i investigació que tenia començades sobre la seva estimada terra".

Joaquín Salleras Clarió serà recordat com un amic, veí i erudit que va viure la seva ciutat amb passió, amor i compromís.

Aiguaviva amb accent del Riu de la Plata

// PERE MULET

Un quart de segle després de posar-se en marxa l'ambiciós programa repoblador que va atraure un centenar d'immigrants d'Argentina i Uruguai, els seus efectes són ben visibles al poble baixaragonès

Entre els nombrosos intents de frenar la angoixosa despoblació de la província de Terol desenvolupats entre finals del segle XX i començaments del XXI, sempre amb poca o cap fortuna, en destaca un portat a terme a Aiguaviva i que acaba de complir 25 anys. La iniciativa, que va encapçalar el llavors alcalde del poble, Luis Bricio, va consistir en la captació de famílies d'Argentina i Uruguai que tingueren la doble nacionalitat espanyola, una circumstància que facilitava notablement la vinguda a Espanya. Un centenar de persones van arribar al municipi baixaragonès amb aquell ambiciós programa, que, a més, es va estendre a 80 poblacions de les províncies més deshabitades del país. Els ajuntaments interessats van crear l'Associació de Municipis contra la Despoblació que la crisi econòmica va dissoldre el 2011. La necessitat de nous pobladors estava —i està— molt estesa a les zones rurals de tot el país.

La iniciativa va captar l'atenció de tots els mitjans de comunicació nacionals i també d'alguns internacionals. Els principals diaris argentins, Clarín y La Nación, van tindre el projecte repoblador d'Aiguaviva

com a motiu de controvèrsia i de competència mútua. Bricio recorda que el corresponsal de Clarín a Espanya estava al poble «contínuament» per a cobrir les novetats que el pla de repoblació generava.

Però també una televisió japonesa es va interessar per l'experiència repobladora i li va dedicar un reportatge. A més, la iniciativa va donar lloc a tres pel·lícules, una d'elles, Aguaviva, d'Ariadna Puyol, va guanyar el Premi del Públic al Festival de Màlaga. De tota aquella expectació mediàtica, no en queda quasi res, però, a Aiguaviva, encara hi viuen una trentena llarga d'aquells immigrants i el seu grau d'integració a la vida local és perfecte, segons assegura l'actual alcalde, Aitor Clemente, encara que queda pendent l'assignatura de parlar en el peculiar català local.

Els gestors del bar de la plaça del poble són un matrimoni argentí arribat fa un quart de segle, el format per José Manuel Torres i Neli Beanato, i una de les principals empreses locals es propietat d'un resident de Buenos Aires trasplantat, Marcelo Martínez, que, a més, va ser regidor a l'Ajuntament d'Aiguaviva durant una corporació.

Marcelo Martínez va ser el pri-

D'esquerra a dreta, Silvia Pastrana, Neli Beanato i José Manuel Torres, tres argentis residents a Aiguaviva

JAVIER ESCRICHE/
HERALDO DE ARAGÓN

mer argentí en acceptar el repte d'emigrar a Aiguaviva. No se'n peneleix. Va marxar d'un país en greus problemes econòmics i que estava en portes del 'corralito' — que va limitar l'accés als estalvis propis — i ara està al cap d'una empresa de cablejat amb vuit treballadors, cinc dels quals són argentins. Martínez i la seua família van ser els encarregats de llegir el pregó de les festes majors el passat agost en un acte d'homenatge al immigrants sud-americans de fa 25 anys.

L'impacte de l'arribada d'un centenar d'immigrants sud-americans a un poble que no arribava als 600 habitants va ser considerable, per als nousvinguts i també per als nadius. Aitor Clemente, que anava llavors a l'escola, recorda que la

Sauló // Vicent Pallarés Pascual

Fa uns anys —i potser com ara— els diners es miraven d'allargar tant com es podia i, sovint, les solucions eren senzilles i eficaces. Un exemple n'és el sauló, una terra que es feia servir per netejar les olles ennegrides pel foc. La seva textura abrasiva permetia deixar-les com noves, sense necessitat de productes químics ni residus plàstics.

Amb el temps, però, la massiva introducció dels plàstics i dels productes d'un sol ús ha transformat els nostres hàbits. Ara sembla més fàcil comprar un producte de neteja agressiu o una fregadora sintètica que pensar en alternatives més sostenibles. Però, mentre el nostre planeta pateix els efectes d'aquest consumisme desmesurat, no hauríem de pregun-

tar-nos si realment hem avançat?

En un moment històric en què la consciència ecològica és més necessària que mai, potser caldria recuperar algunes d'aquestes solucions del passat. No es tracta de renunciar al progrés, sinó d'aprendre de la saviesa dels qui vivien amb menys però, potser, sabien aprofitar-ho millor.

Tal vegada tornar al sauló per netejar olles pugui semblar anecdòtic, però el seu esperit ens pot fer pensar a buscar alternatives més sostenibles en altres àmbits de la nostra vida. Potser el futur no depèn només de grans innovacions, sinó també de petits gestos que ens apropen i ens connecten amb la terra i el respecte pel medi ambient.

integració dels xiquets argentins i uruguaians va estar «fàcil» i ell la recorda com «l'oportunitat de fer nous amics». L'arribada d'aquella onada de pobladors va posar a prova la capacitat del poble per a oferir un habitatge digne i també per a atendre les necessitats de tot tipus de serveis. Clemente conta que, al 2000, sa mare tenia una tenda d'ultramarins i els nous clients li demanaven mate, la beguda nacional d'Argentina. «Li va costar, però, al remat, va trobar un distribuïdor que li va subministrar mate», relata l'actual alcalde.

Aconseguir habitatge va estar complicat perquè, segons recorda Beanato, els propietaris “desconfiaven” d'uns llogaters forasters arribats de l'altre costat de l'Atlàntic. José Manuel Torres i Neli Beanato tenien tres fills quan van arribar i, a Aiguaviva, va nèixer la menuda de la família. Primer va arribar Torres i més avant, quan va acabar el curs escolar, la resta de la família.

L'argentina Silvia Pastrana, que

actualment treballa per a l'Ajuntament, va passar per distints pobles abans d'assentar-se a Aiguaviva. La motivació per a emigrar va ser la “deteriorada” situació econòmica del país, on era difícil trobar treball. Tampoc se'n penedix d'aquella agosarada decisió, llevat de la pena que li queda per no haver pogut estar al costat d'alguns éssers estimats quan van morir a l'Argentina. Malgrat la distància i el temps passat fora del seu país natal, està al corrent de l'actualitat argentina i admet que Javier Milei, l'actual i polèmic president, «no és sant» de la seua «devoció».

Luis Bricio fa un balanç positiu de la iniciativa que va liderar perquè encara suposa una contribució decisiva al cens poblacional d'Aiguaviva. El seu objectiu era frenar la continua caiguda poblacional del poble, que posava en perill la continuïtat d'algunes aules de l'escola i dificultava la cobertura dels llocs de treball que creaven les empreses locals. Per a atraure argentins i

uruguaians contava amb la col·laboració de la delegació del PP a l'Argentina.

Bricio mostra, no obstant, una certa decepció perquè els actuals moviments repobladors de l'Espanya Buidada no hagin tingut en compte aquell precedent. “En alguns casos volen fer el mateix que vam fer nosaltres, però ningú ha contactat amb mi per a saber com va funcionar allò i què problemes van tindre”, es lamenta. Els ajuntaments participants oferien treball i casa a les famílies novvingudes i pagaven el viatge amb el compromís d'una estada mínima de cinc anys.

L'impacte sociocultural de la presència dels immigrants sud-americans durant dues dècades i mitja és encara evident a Aiguaviva. Pel carrer, és pot escoltar parlar castellà amb l'accent del Riu de la Plata i, al bar de la plaça de l'Ajuntament, les especialitats són la pizza i l'empanada argentines. Neli i José Manuel les preparen per encàrrec.

SE VA SOLSINT

Un poble de merda // Patrici Barquín

Per increïble que pugue parèixer, la colonització està més de moda que mai. El postureig viscut després de la segona guerra mundial no va ser més que això, un postureig; una manera de fer veure que la guerra ens havia fet millors persones i, en conseqüència, millors societats. Però la realitat és caburda com ella sola i a més de continuar veient-se afectades les «antigues» colònies, los homes del salacot, van centrar la seua atenció en una nova forma de colonialisme interior.

Visc a un poble com tants altres pobles. Un poble agon va irrompre la revolució verda i ens va empudegar terra, aigua, aire i vides com si és tractes d'una força d'ocupació silenciosa; inclús, en un primer moment, tal i com passa amb les forces d'ocupació, semblava que ens feia la vida més satisfactòria, però en lo temps van quedar al descobert les urpes de la bèstia.

Visc a un poble com tants altres pobles, que ha colgat la terra fèrtil sota tones de formigó al temps que dilapidava diners en obres gegantines per a regar terres pobres perquè allò era progrés.

Però, tot això només era la introducció o el pròleg d'una sèrie de terror que estava lluny de mostrar la seua veritable dimensió. Ara, en la desencana de l'agenda 2030 i el canvi climàtic, però en la realitat dels beneficis econòmics, ens troben immersos en la merda, literal. Planta de biogàs, macro granges, compostatge de fangs tòxics i, per si ja estàs una mica fins a dalt de merda, també parcs solars cobrint, un cop més, la terra fèrtil en plaques solars.

Visc a un poble com tants altres pobles. Un poble agon és veritat que han desembarcat los fons d'inversió, tal i com van

arribar els colons belgues al Congo ídem. Però, a tota massacre li cal la intervenció de col·laboradors necessaris. Així, tal i com fes lo rei Agaja en la tracta d'esclaus, hi han persones del mateix poble que estan immersos en la destrucció del propi poble, sigue construint macro granges de tossinos, aplaudint la construcció d'una planta del mal anomenat biogàs (perquè si li fiquem «bio» al davant sembla que sigue saludable) o portant residus tòxics d'una bona part d'Europa per abocar-los i colgar-los sense cap mena de mirament al barranc. El negoci per sobre de tot. Per sobre inclús del teu poble i de la teua gent.

Visc a un poble agon viu gent que no estima el seu poble, només s'estimen a ells mateixos. Visc a un poble que és com tants altres pobles que estan patint un bombardeig de projectes com incineradores, línies de molt alta tensió, macro abocadors, macro granges, macro parcs eòlics i solars. En definitiva, visc a un poble i això ho complica tot. La dispersió de la població de la que s'aprofiten administracions i persones sense escrúpols per a instal·lar les merdes que no volen al seu jardí del darrere, que diuen los americans, és el nostre dia a dia. Recurrentment apareix tal o qual mega projecte salvador de les nostres vides miserables de gent de poble. Promeses de llocs de treball que no ha reclamat ningú i que quan se fan efectius només col·loquen la misèria al centre de les nostres vides, mostrant-mos quina mena de llocs de treball ens oferien.

Però hi ha una cosa que han obviat los hereus del colonialisme i els seus col·laboradors: la nostra capacitat de resistència, de no abandonar el poble a les seues mans i la nostra capacitat d'anar solsint una vida millor, plena i saludable agon les persones, lo paisatge i la vida estiguen per damunt dels negocis.

Vacunar-se és estimar

JO VEURE CREIXER
ELS MEUS NETS

Vacuna't de la grip i la COVID
per protegir-te a tu i protegir els teus

Demana cita a La Meva Salut,
a citasalut.gencat.cat
o al teu CAP.

Generalitat
de Catalunya

El Govern de
TOTHOM